

NIKO KAVČIČ

ŠE O MILOŠU ZIHERLU — NJEGOVI POTI IN DOBI,
KI JO JE SOUSTVARJAL

Z zanimanjem sem prebral pripoved o Milošu Zihlerlu — umetniku, humanistu in borcu, ki jo je napisal Svetko Kobal v 28. letniku Loških razgledov. Nekatere odlomke sem prebral zelo temeljito, saj sem danes še edini živeči član prve trojke iz poljanske tehnike. Iz obsežnega prispevka je opaziti, da se je avtor Svetko Kobal prebijal skozi kopico dokumentov in nič manj osebnih pogovorov. Članek je poučen primer, kako odgovorno in mučno delo je sestavljati zgodovinski mozaik, zlasti če pri tem želiš še kaj dodati ali spremeniti.

Avtor nam je v uvodu omenjenega spisa pojasnil, kakšni nameni so ga vodili k pisanju in k izbrani strukturi sestavka. Hkrati pa spodbuja bralce, da bi še sami dodali dejstva, ki njemu niso bila dosegljiva.

Moje načelno stališče je, naj nam zgodovino NOB opisujejo izključno zgodovinpisci — torej ljudje, ki z neposrednimi dogajanjem niso čustveno povezani, kot smo na primer mi, aktivni udeleženci. Še posebej bi veljalo to za opisano temo, v kateri je avtor stric glavnega junaka. Ko sem pred leti opisoval življenje in delo v gorenjskih tehnikah, sem se prav iz teh razlogov ogibal opisom podrobnejših akcij in odločitev, da jim ne bi dal lastnega prizvoka. Kasnejši čas je pokazal, da se znajo podobne vrzeli hitro izkoristiti in največkrat napačno razlagati. Če sem ob omenjeni temi vendarle prijel za pero, želim takoj poudariti, da nimam prav nobenega namena spreminjati ali celo vplivati na avtorjevo nadaljnjo usmeritev, ki jo je zasnoval za drugi del svojega pisanja. Ostaja dejstvo, da je treba Milošev delež k zgodovini NOB ali natančneje, gorenjskih tehnik, vsekakor ovekovečiti v tisku. Vendar menim, da je bila štirideseta obletnica vstaje slovenskega naroda najbolj primeren trenutek, edinstvena priložnost, da bi v Loških razgledih posvetili četrtno strani celotnemu pregledu in analizi narodnoosvobodilnega boja na Loškem. Po mojem je treba od tod začeti sestavljati poglavja in znotraj tega okvira bo potem še dovolj prostora za vsakogar izmed nas, če to zaslužimo. Nujno je, da se obdelata položaj in vloga Škofje Loke, ki je bila prav zaradi svoje zemljepisne lege med vsem obdobjem partizanskega boja odskočna deska za sovražnikove operacije, hkrati pa bila na stečaj odprta za vse podvige narodnoosvobodilnega gibanja. Najprej je bila v ostrem obračunavanju razkrinkana in politično onemogočena zahrbtna dejavnost domačih izdajalcev, ki so imeli druge politične cilje. Vzporedno so se morali partizanski organizatorji nenehno varovati in otrsati številnih provokatorskih zank gestapa. Tako so korak za korakom pridobivali teren in z njim množično mrežo sodelavcev na terenu. Samo in predvsem zaradi sistematičnega trdnega političnega dela je bilo možno, da se je že zgodaj leta 1943 po sami Škofji Loki gibalo precej partizanov z različnimi nalogami, ki jih niti gestapo niti domači sovražnik nista nikoli izsledila. Ko bo opisana vsa raznovrstnost ilegalnega delovanja številnih sodelavcev, vsa tesna povezanost delovanja politične in vojaške organizacije loškega osvobodilnega gibanja, po-

tem bo hkrati tudi jasno, zakaj je med drugimi tudi Miloš Zihlerl lahko sredi gestapovskega gnezda toliko časa in tako uspešno deloval.

Kljub vsemu ne morem mimo ugotovitev, da vsebuje prispevek, v katerega je bilo vložena ogromno truda, med mnogo resnicami tudi precej izkrivljenih dejstev, večasih tudi ozkosrčno zasnovanih, mimo katerih kot Milošev soborec ne morem iti. Postavljam si vprašanje, kaj se je zgodilo z bogato zbirko Miloševih pisem, ki mi jih je med vojno pisal in sem jih osebno kmalu po končani vojni kot spominsko družinsko darilo poklonil njegovemu bratu Borisu. Ta pisma bi avtorju v marsičem pomagala, da bi bil manj pod psihičnim bremenom vloge, ki jo je glavnemu junaku že vnaprej zarisal v svoji glavi. Na voljo imam še več njegovih originalnih pisem, ki marsikatera dejstva prikazujejo v drugi luči, predvsem zaradi Miloševih kritičnih stališč, in še nič koliko dokumentov drugih odgovornih tovarišev, ki piševo pričevanje spreminjajo predvsem v tistih delih, ki si ga je sam zakoličil kot namišljeno Miloševo vlogo.

Kot eden izmed soustvarjalcev NOB ožjega ali širšega področja Škofje Loke želim mimo Kobalovega prispevka in neodvisno od njega opisati še nekatera svoja gledanja na prostor in čas, ki ga on uokvirja. Zdi se mi, da bi bilo najbolj primerno, če jih razdelim in hkrati povežem v naslednja tri poglavja:

— Moje misli o rojevanju prve pisane partizanske besede na Gorenjskem.

— Novi Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko pričinja spodbujati delo tehnične Poljskega bataljona.

— Organizacijsko-politične vojaške okoliščine, ki so Milošu Zihlerlu omogočile delo in ga varovale na Primoževi žagi.

1. Moje misli o rojevanju prve pisane partizanske besede na Gorenjskem

O teh rečeh razmišljam in sodim danes prav tako, kot sem takrat v letu 1942, ko smo se v našem vsakodnevnem partizanskem življenju neposredno srečevali s tovrstnimi problemi. Ko avtor ocenjuje in nam navaja težave, pod kakršnimi smo takrat na Gorenjskem prihajali do pisane besede, se v svojih dokazovanih niti za las ne oddaljuje od stališč in ocen, ki jih je takratno gorenjsko politično in vojaško vodstvo posredovalo svojemu vodstvu, tj. Centralnemu komiteju KPS, ki je delovalo v Ljubljanski pokrajini. Ne morem se ubraniti vtisa, da je zgradbo svojega opisa že predhodno zasnoval v glavi, ker ga je cilj, ki ga je zasledoval, omejil, da bi »pot in dobo«, katero je tudi Miloš Zihlerl soustvarjal, širše in globlje analitično podal. Seveda pa se je lahko le na tak iztrgan način podajanja nekaterih zgodovinskih dejstev približal cilju, ki ga je že vnaprej želel doseči. Začrtana ožina se kot rdeča nit vleče skozi celotno snov in se je ne more otresti. Delno se je tega tudi sam zavedal in se hotel že vnaprej zavarovati, s tem da naj bi svoje delo štel le kot prispevek k širši zgodovini NOB na Škofjeloškem.

Ponovno poudarjam, da po mojem skromnem razumevanju in poznavanju teh stvari menim, da si bodo morali zgodovinopisci izbrati povsem drugačen model opisovanja zgodovine NOB tudi na območju Škofje Loke, ne pa jo že vnaprej usmeriti s posameznimi izseki, ki ob štiridesetletnem jubileju ne bi smeli biti tako ozko zasnovani, saj sicer nevarno zmanjšujejo veličino zgodovinskega dogajanja. Škofja Loka je gotovo zaslužila, da bi se ob tako visoki obletnici prav s takim prispevkom mlajši generaciji predstavila s svojo zares bogato zgodovino, obenem pa bi bila to še ena oddolžitev tako mrtvim kot

živim, ki so si to zaslužili. Zato mi je še toliko bolj nerazumljivo, da se je namesto vsega tega znašla na straneh slavnostne izdaje Loških razgledov celo fotografija izdajalca Tarzana.

V številnih in različnih publikacijah smo se posamezniki, eni bolj in drugi manj, razpisali o dogajanjih med narodnoosvobodilnim bojem na Gorenjskem, zato se to pot želim držati predvsem tistega dela, ki se ograjuje v okvir ustvarjanja pisane partizanske propagande.

V poletnih mesecih leta 1942 nas je bilo razdeljenih po četah okrog 300 borcev po vsej Gorenjski; sem pa lahko prištejemo številne simpatizerje in sodelavce po mestih in vaseh, nekje bolj, nekje manj aktivnih. Po svojih ugotovitvah vem, da je bilo med gorenjskimi borci mnogo tovarišev z različnimi šolskimi in strokovnimi kvalifikacijami. To mi je sedaj — ko je Kobal na novo priobčil pisma Lojzeta Kebeta-Štefana, sekretarja Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko, ki jih je kot pozive za pomoč glede tehničnega kadra in materiala pošiljal Centralnemu komiteju KPS in v katerih je spraševal, kdo naj na Gorenjskem piše letake, ker teh moči ni — še en razlog več, da se še danes vprašujem in iščem odgovore, kje so bili vzroki, da tega kadra niso poiskali že iz vrst gorenjskih partizanov. Tudi tehničnega materiala na Gorenjskem ni manjkalo, saj je imela vsa aktivistična mreža z odličnimi zvezami odprte vse poti v Reich (rajh), na terenu pa je pravzaprav ostala neaktivirana. Saj smo že v snegu spomladi leta 1942 v partizanski četi pod Toščem improvizirali in iz gume in linoleja izrezovali simbole OF ter izdelali sto in sto propagandnih lističev, ki jih je potem partizanska patrulja raztrosila po Škofji Loki.

Nič posebnega, vendar le samoiniciativna akcija. V posameznih kombiniranih četnih in bataljonskih akcijah smo se srečevali in spoznavali borci — od kmečkega fanta, delavca, študenta, uradnika, profesorja do zdravnika.

Trdim, da je bilo tisti čas v narodnoosvobodilnem gibanju na Gorenjskem, bodisi v partizanih ali med aktivisti na terenu, dovolj sposobnih ljudi, ki bi jih z uspehom lahko vključili v to prepotrebno tehnično delo. Delno je za tako stanje lahko iskati odgovor v sami Kobalovi trditvi, ko nam pojasnjuje, kako je bilo z vodstvom tehnike v Poljanski dolini. Tudi njemu se zdi samoumevno, da je tehniko lahko vodil le Miloš Zihlerl, ker je bil edini izmed nas treh (tj. še Dona in mene) ta čas član KP. Res pa je, da se je šele na zimo proti decembru 1942 začel za borce, ki so že več kot leto dni čakali pred vrati Partije, prebijati led in se odpirati vrata za sprejem v njeno članstvo. Le tako so se na novo začele tudi odgovornosti širše prenašati. Razvoj dogodkov pa je navsezadnje le zahteval in tudi dokazal, da je bilo možno tudi potem, ko so se borčevske vrste od poletja do jeseni 1942 tako občutno zmanjšale (saj je od avgusta do decembra padlo najmanj 100 prekaljenih borcev), že v pozni jeseni izbrati prve skupine partizanov in jih kot domačine poslati na politično delo na teren. Nobenega dvoma ni, da, kjer so bili politični in včasih tudi človeški odnosi ozkosrčni in ni bilo pravega zaupanja, potem tam tudi ustvarjalnih sil ni moglo biti. Teh moči pa na Gorenjskem nikoli in v nobenem obdobju ni manjkalo — le latentne so bile. Zares trd in dolgotrajen je bil proces, ki je bil še potreben za pridobivanje zaupanja. Za številne je bilo to nerazumljivo in boleče. Tudi sam se na primer čudim tistim, ki so nam poslali Magdo Juran-Sašo v pomoč k nam na Gorenjsko. V septembru leta 1942 sem bil skupaj z njo v Poljanski četi. Milo se mi je storilo, ko sem se z njo pogovarjal in ko je povedala, zakaj je prišla na Gorenjsko. Nekdo nam je na prošnjo Pokrajinskega komiteja poslal tovarišico v pomoč, ki naj bi kot mlado dekle, povsem nevešča razmer na Go-

renjskem, vedela in znala več kakor naše preizkušene aktivistke s terena — kaj šele partizani. Kmalu za tem, ko so jo Nemci ujeli, se je o Saši še dosti govorilo.

Namesto da bi se že od vsega začetka trudili, da bi dvignili in usposobili domače sile, smo še v jeseni leta 1942 raje uporabljali partizanske patrolje, ki so v številnih nahrbtnikih iz Ljubljanske pokrajine in prek Dolomitov prenašale potrebno literaturo in razna tehnična sredstva za Bodinovo tehniko pri Štabu grupe na Jelovico. Že skromni, samoiniciativni začetki iz prve samostojnejše tehnične postojanke v Poljanski dolini v oktobru 1942, kjer sva z Donom začela orati ledino, so pripomogli h korenitim in kvalitetnim posegom v našo organizacijo.

Povedal sem, da je to naporno rojevanje partizanskega tiska v teh prvih obdobjih v precejšnji meri tudi posledica močno razvitih sektaških odnosov, pri čemer je bilo potrebno veliko moči, vere in volje, da se je tudi ta bolezen delno prebolela. Danes je zanimivo brati, kako so na razmere na Gorenjskem v teh kritično pozno jesenskih dneh leta 1942 gledali naši vodilni tovariši v Centralnem komiteju KPS in Glavnem štabu. Iz dokumentov je razvidno, da so se zlasti v jeseni leta 1942 pričeli intenzivneje prizadevati za Gorenjsko. Njihova aktivna razmišljanja, navodila in pomoč, ki so pričela deževati na Gorenjsko, so pomenila zlasti za nas partizane novo obdobje, za celotno narodnoosvobodilno gibanje pa prav gotovo zgodovinsko prelomnico. Kardelj, Kidrič in Leskošek so dali izvirne ocene in pripravili vse pogoje za novo razmahnitev odporniškega gibanja in vsestransko poživljanje aktivnosti.

Kako so dogodke ocenjevali zgoraj imenovani in kaj so o tem napisali — naj navedem le nekaj njihovih izrečenih misli in ocen (vse iz »Jeseni 1942«):

Franc Leskošek-Luka je v svojem pismu, ki ga je napisal 3. novembra 1942 Edvardu Kardelju, med drugim v svoji daljši razlagi o Gorenjski navedel tudi naslednje: »... Mi moramo začeti na Gorenjskem z masovnim političnim delom. Naše delo je moralo biti na Gorenjskem do sedaj zelo sektaško, zato nas je stalo toliko dragocenih žrtev...«

Edvard Kardelj navaja v svojih strnjenih navodilih 5. novembra 1942 v odelku za Gorenjsko med drugim še naslednji stavek: »Rudija (Viktor Avbelj) nima smisla pošiljati na Gorenjsko, ker ga potrebujemo drugod, razen tega bi bilo tudi popolnoma nepravilno Gorenjcem kratko malo postaviti druge ljudi, kakor da sami nimajo nobenih kadrov za vodstvo. Na to me je Metka posebej opozorila in menim, da je to opozorilo absolutno pravilno.« (Metka je bila vdova po padlem Kebetu, kasneje poročena Mira Svetina.)

In zopet, ko je bil Boris Kidrič na obisku pri gorenjskem vodstvu v Poljanski dolini, je pisal poročila komandantu Luki Leskošku 1. decembra 1942 in med drugim navedel celo naslednje: »... Stričku (misli dr. Jožeta Rusa) povej, da so skoraj vsi njegovi za OF (misli na Sokole). Naši (komunisti) imajo že precej stikov. Žvižgove (Tone Fajfar) aktiviste (misli krščanske socialiste) so Nemci skoraj docela iztrebili. Pač pa so katoliški kmetje vsepovsod za OF in Rusijo in naši jih že uspešno pritegujejo v terenske odbore... Naši (misli komuniste) so sila zreducirani, toda pravi med njimi so izredno žilavi, čeprav dostikrat ozki...«

Položaj na Gorenjskem je dobil tudi vidno mesto v politično-operativnem poročilu, ki ga je Edvard Kardelj sestavil in poslal Titu 14. decembra 1942. Takole se glasi: »Tu je bila naša vojska vse leto v izredno težkih razmerah, pravzaprav v nenehni krizi. Padlo je zelo veliko ljudi, med njimi tudi sam

Centralni komitet
Komunistične Partije Slovenije
Slobočaj, 1. decembra 1942.

Okrajinski sekretariat za Gorenjsko

Gorenjski in partijski organizacijam na terenu ter v vojski.
sprde položaja na velikih frontah, ki ga omogočajo najljubši sovjetski uspehi in angleško-amerikanskim vojskam v Afriki, ter sprde današnji položaja na Gorenjskem, ki ga omogočata vse vstojša pripravnost sleve nekake prebivalstva osvobodilni fronti in izrazitogovno odpora proti nameravani na bilisecciji, je partijska organizacija na Gorenjskem dolžna:

1. Doseči izravnote aktivacije in ofenzivnost gorenjskih partizanskih čet. Prva grupa odredov mora opustiti defenzivnost in upelj diverzantsko taktiko ter preiti takeje v lahkno ofenzivno akcijo. Med vse važne je ovojjanje nemškega orožja. Prva grupa mora doseči, da od nemške sile kakor, tudi posebne oborožene enote, ki so v nemških okupatorjev ne bodo več upale v najmanjšem številu sprotnih peti na terenu, izbeje je postopoma najljubši gorenjskega dišanje in kontrole terena.

2. Izvesti maksimalno agitacijo proti mobilizaciji v nemške armade, da takojnaje nastopanje v partizansko vojsko. Izvajati neprestanogovnik partizansko mobilizacijo, ne glede na trenutno stanje orožja, karati organizirati narodno zaščito, ki naj bo posebno sredstvo za partizansko mobilizacijo in eden od temeljev naše obrambne službe.

3. Karati maksimalno agitacijo za OF in množično obveščanje splošaju na frontah.

4. Zajeti v OF NRV vsa. kar je štiti slovensko. Imaginati se sličenemu sodelstvu in sodelovanju OF na nekake partijske posebne organizacije. Navozati stike in pritegniti v OF predstavnike najrazličnejših živih skupin in organizacij na Gorenjskem. Preiti k organiziranju rajonskih in okrajnih odborov OF. Glede na gestapovski terov izvesti tudi v OF tako konop akcije, da se preprosti v primeru izdajstva prevala več takojšnjih vseh ali cile organizacije.

5. Utrjevati in širiti partije, predstavne komitete sprejeti v partije, odproti vrata dobrim partizanskim borcem in aktivistom OF ter straneti druge partijske organizacije zrelekaristi po vsaj Gorenjski. Karati biti kar najposornejši pred provokacije in gestapovskimi vrnjenec, utrditi in do poglobitizacijo prve partijske organizacije.

6. Izočati ekspeditivnost in hitrost svov. Uporebljati pri tem vse legalne in nelegalne možnosti. Sprejeti nisten svov tako, da se omogoči vsaka razširitev prevale.

7. V največji meri ščititi kadre in ocigurati njihovo varnost.

8. Neomiljeno raztrinkovati bilo gardeži, da se ne udajati iluzijam da na Gorenjskem ne bo nič pravila.

part - fašizma --- svoboda - narodu

za GA EPS

Peter Kalan

Boris Kidrič — Peter Kalan je ob svojem obisku pri vodstvu gorenjskih partizanov 1. decembra 1942 napisal tudi gornjo okrajno političnim organizacijam. Izvirnik je v zapsučini Jožeta Kavčiča-Jernača, na katerem je originalni podpis z rdečim svinčnikom

komandant grupe in politkomisar (Jože Gregorčič in Lojze Kebe). Število partizanov se je zmanjšalo na nekaj nad 300 ljudi, toda ti so zares neverjetno uporni borci, pravi partizani. Dejstvo je, da smo jim nudili premalo pomoči, kar poizkušamo sedaj nadoknaditi. V zadnjem času je pri njih nastopilo splošno izboljšanje posebno zaradi tega, ker je tudi politično delo med množicami krenilo na bolje, tako da se je tudi tu pričela OF organizacijsko krepiti. Da so simpatije velike večine množic na strani OF, o tem ni nobenega dvoma. Prav

pred nekaj dnevi se je iz Gorenjske vrnil Peter (B. Kidrič), ki je obiskal tamkajšnji štab grupe in v zvezi s tem smo sprejeli neke sklepe glede učinkovitejše pomoči Gorenjcem.»

Ceprav mi partizani po četah o takih pogovorih, ki jih lahko danes beremo iz dokumentov oktobra, novembra in decembra leta 1942, takrat nismo ničesar vedeli, pa moram vendar reči, da v partizanskih enotah borci sploh nismo poznali niti se ni nikdar pojavljala kakršnakoli težnja v nazorskih delitvah ali celo razhajanjih. Šteli smo se za vojake partizanske vojske, na svojo vlogo smo bili ponosni in smo po dani zaprisegi zvesto izpolnjevali povelja našega vodstva. Čutili smo, da so se razlike in posamezne delitve po nekih skritih merilih bolj vsiljevale od zgoraj navzdol. To je bil predvsem tudi povod za različne notranje stiske, ob katerih je razmišljajoči človek videl in občutil, kako so možnosti njegovih ustvarjalnih ambicij omejene ali docela ignorirane. Zato smo tembolj čutili spremembo, ki je nastopila z nastopajočo zimo leta 1942/43 — ko pričanja z vseh strani nov plamen odporniške aktivnosti.

Če se sedaj še enkrat ozrem na tisto poglavje, ki ga Kobal razvija pod naslovom »Pionirsko delo v Poljanski dolini«, potem bi želel pripomniti, da ga je treba na ljubo objektivnosti drugače obravnavati, ker tako uokvirjena predstava, ki jo beremo v omenjenem sestavku, resnična dejstva pači. Po omenjenem opisu sem sedaj za mnogo teh reči prvikrat zvedel in človek dobi nehote vtis, da bi se po možnosti želelo celo zgodovino po svoje usmerjati. Razumljivo je, da Don in jaz nisva mogla vedeti, kakšna navodila je Lojze Kebe-Štefan takrat dajal v zvezi z ustanavljanjem tehnik ter kakšno pomoč v zvezi s tehnikami je od CK in Zlatnarja vse iskal. Sekretar Štefan je bil s svojim Štabom grupe na Jelovici. Adolf Arigler-Bodin, ki je tedaj deloval s svojo tehniko pri štabu grupe, se je tudi že od prihoda v avgustu leta 1942 zadrževal na Jelovici.

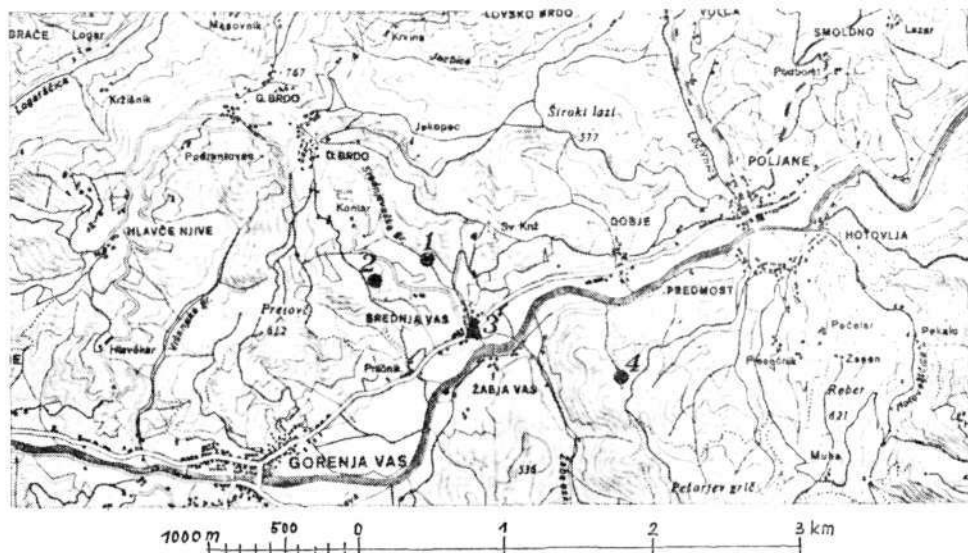

Edo Bregar-Don (levo), Niko Kavčič-Gorazd (desno) in kurir pokrajinske tehnike pred Hrovatovo domačijo v Davči. Fotografijo je posnel Ivan Bokal 20. marca 1945 tik pred zadnjo veliko nemško ofenzivo

Bodina sem spoznal konec avgusta, ko smo delali bataljonske akcije v Kropo, Podnart, Ribno, Sotesko in Nomenj. Tedaj sem s skupino borcev v tovarni v Kropi zaplenil večje količine pisarniškega materiala, o katerem sem med povratkom na Jelovico poročal Bodinu. Papirja se je razveselil in sem ga kasneje tudi njemu prepustil.

Pripoved o »poljanski tehniki«, ki jo hočejo sedaj vezati v izključna direktivna pisma o ustanavljanju rajonskih tehnik, bi po tistem, kar je meni znano, najprej povezal pod naslov: »Srečanje dveh borcev v Poljanski četi«.

V začetku septembra leta 1942 sem bil prestavljen v Poljansko četo. Tam sem srečal nekatere znance, s tovariši Poljanci pa sem se tudi hitro seznanil in udomačil. V četi je bil že tudi moj predvojni znanec iz dijaških časov, Edi Bregar-Don, doma iz Trbovelj. Naš komisar je bil znani partizanski pesnik Bogo Flander-Kljusov Joža, komandir pa priljubljeni Janez Pohleven iz Črnega Vrha. Razpoloženje in morala v četi sta bila izredno dobra, moram reči, da sem se počutil bolje kot v domači Loški četi. V pogovoru z Donom sva se brž ujela, bila sva enotnega mnenja, da bi četa morala dobiti radioaparata, midva pa, da bi borce oskrbovala s poročili. Vedel sem, da je Don tehnično vešč in izšolan, da pa je tak tehnični novator, kakor se je kasneje izkazal (bodisi v partizanih kakor tudi po vojni), se mi še sanjalo ni. Don je bil pred vstopom v partizane že visok strokovni delavec v tovarni celuloze v Goričanah. Svoj predlog glede radioaparata sem posredoval komandirju Janezu, komisar Bogo Flander pa je idejo o radio poročilih še posebej podprl. Komandir Janez se ni obotavljal — seveda je pri stvari že od začetka sodeloval tudi Pavle Inglič-Bar — in postavil takoj patroljo; za vodjo je postavil Bara, v njo vključil Milana Žaklja-Žirovnika, popularnega borca Bineta Mlakarja in mene, da gremo v Žirovski Vrh po radioaparata, za katerega je Bar vedel, kje ga bomo dobili. Meni je ostalo to potovanje v prijetnem spominu, ker sem imel priložnost več dni posebej preživeti s poljanskimi prvoborci, ki so pripovedovali svoje zanimive dogodivščine o vsem preteklem obdobju. Med potjo so borci opravili vsak nekaj svojih obveznosti, na samem Žirovskem Vrhju pa so se sestali z nekaterimi žirovskimi aktivisti. Spominjam se, da smo se takrat sestali tudi z Ljubom Kržišnikom. Po nekaj dneh smo se z radioaparatom ponovno vrnili v taborišče pod Malenskim Vrhom. Najprej je stopil v funkcijo Don, ki je z vsem svojim tehničnim znanjem razglašeni aparat toliko usposobil, da je ujel prve glasove. Aparaturo je pritrdil na drevo in povezal s slušalkami, ker drugače ni oddajal glasu. Za prvo silo je bilo dovolj, da sem prevzel slušalke in sprejel prva poročila. Zaradi znanja stenografije mi sprejem potem ni delal nobenih težav. Besedilo sem prenesel v tekst, ga razmnožil in razdelil med borce. Vse skupaj je bila zopet skromna improvizacija, ki pa je že čez nekaj dni, tj. proti koncu septembra (1942), imela odmev. Komanda čete je o dogodku obvestila komisarja Poljanskega bataljona Maksa Krmelja-Matijo in tudi njemu poslala naša radijska poročila. Matija je bil takrat s štabom na drugi strani Sore pod Vinharji. Že v začetku oktobra leta 1942 je poveljstvo čete izdalo povelje, da se z Donom takoj izločiva in preseliva v star podzemni bunker — zemljanko v »Lojgah« za Srednjo vasjo. Tam naj organizirava vse potrebno za delo tehnike, da bi najprej oskrbovala borce bataljona z radijskimi poročili in po možnosti še aktiviste na terenu. Prvoborec Gropa Rupnik-Grogče nam je bil kot kurir dodeljen v še drugo pomoč. Matija je tudi takoj poskrbel, da smo dobili že nekaj prve literature v razmnoževanje. Tedaj je lahko prišla Donova in moja samonikla ustvarjalnost do izraza. Nama je bilo več kot jasno,

1: Prvi bunker tehnike Poljanskega bataljona je bil v Logah (domačini pravijo v »Lojgah«) severno od Srednje vasi. Vkopan je bil v levi breg korita Srednjske grape (420 m), samo 550 m proč in le 20 m višje od glavne ceste Škofja Loka—Ziri. Zgrajen je bil že zgodaj 1942; v zimi 1942/43 pa so ga izdali. Dne 14. januarja 1943 so v njem padli narodni heroji Franc Ravbar-Vitez (politkomisar III. Alpske zone), Stane Starc-Fazan (namestnik komandanta III. Alpske zone NOV in POS) in Gregor Rupnik-Grogée (bataljonski kurir). 2: Drugi bunker je bil grajen novembra in decembra 1942 ob vodnem izviru (470 m) v južnem pobočju Pivke (Hudo brdo) — okrog 280 m zahodno in dobrih 20 m višje od Jagaršnikove domačije. Vse od vselitve decembra 1942 pa do konca vojne je ostal neodkrit. 3: Spomenik padlim v prvem bunkerju 14. januarja 1943. 4: Bunker Pokrajinske tehnike pod Vinharji

da sama brez zunanje pomoči ne bova dosti ustvarila, in ko sva videla, da z najinim delom uživava zaupanje tudi pri Matiji, nisva več čakala prekrizanih rok. V dobrem tednu dni sva imela že v Srednji vasi, Zmincu, Loki in Medvodah usidrane postojanke, ki so z nami vred postale sestavni del novega propagandnega kolesja, ki se je zavrtelo in se vrtelo vse do konca vojne. Kolo naše tehnike v Poljanski dolini je z vso ihto zavrtela Milka Mezek-Anjuta (Jagaršnikova Milka, kot smo ji pravili). Doma je bila na kmetiji, deset minut hoje navkreber nad našim bunkerjem, kjer je imela še sestre in brate. Od časa do časa smo se oglasili tudi na njihovem domu. Pri Anžonovi Micki v Srednji vasi je Milka dobila prvo zalogo najnujnejših stvari. Pri Šinkovčevi Minki v Zmincu, Hafnerjevi Tončki, ki je naprej povezala Meri Govekar, Mici Kršmanc in Karla Šinkovca v Škofji Loki, pa je vzpostavila prve informativne točke in prenesla navodila o naših prvih najnujnejših delovnih potrebah. Od tedaj dalje je začela aktivno delovati redna tedenska zveza med Anžonovčevimi v Srednji vasi ter Tončko Hafner v Škofji Loki, ki je trajala vse do aprila 1943. Milka je ponavadi v ponedeljek ali torek nesla v Loko seznam naših potreb. Med tednom je Tončka Hafner pripravljala vse potrebno, v petek ali soboto pa so običajno Anžonovčevi prihajali z vozom v Loko, kjer so naložili poleg svojih še vse zbrane stvari za našo tehniko. Da bi naše tehnično delo steklo še boljše in hitreje, se je Don lepega dne odločil: v culo je stlačil in povezal posamezne dele radioaparata in zapeščil proti Škofji Loki. Okrog poldneva se je ustavil pri Tončki Hafner v Škofji Loki. Vzpostavil je neposreden živ stik, pri čemer je znova poudaril važnost vseh naših številnih naročil, ki sva jih že poslala po

Milki, in znova potrdil, da bo Milka odslej edina zveza, prek katere se bomo oglašali z našimi potrebami. Don je pri nas doma v Loki dobil očetovo kolo in se z njim odpeljal v Goričane, kjer je zelo uspešno opravil svoje tehnične naloge in tedaj tudi tam vzpostavil potrebne odnose za vse bodoče sodelovanje. Obiskal je tudi Nasto Sešek. Kako so nam te prve zveze stekle, najlepše izpričuje moje pismo, ki sem ga pisal že 18. oktobra 1942 sestri Mari Pehar v Ljubljano. Medtem ko sem v kratkih besedah omenil nekaj o preteklih mesecih, sem nadaljeval: »Da sem se po preselitvi znova spet od tod poslovil z nekim kolegom, kjer odslej skupaj opravljava važno delo — življenje samo od sebe je dosti udobnejše, saj je pod streho in za stenami, zato pa je riziko toliko večji... hrana je dobra, posebno še sedaj, ko sama kuhava. Bavimo se s samimi kuharskimi specialitetami — razni »ersatzi« so nam prav dobrodošli — za vse znamo že skrbeti, za drva, vodo, pri pomivanju se izvrstno obnesemo, umazana pa sva skoz in skoz, odmerjeno delo nama pa tudi gre prav dobro izpod rok, tako da postaja življenje vse bolj interesantno — ob drugi priliki bom obširnejši, saj mi bo odslej predvidoma to lažje.« — Nekaj dni kasneje, 23. oktobra 1942, sem se ponovno oglasil sestri v Ljubljano, in v pismu potrdil prejem Speransove knjige in nekih pisem in med drugim napisal: »Položaj pri nas se bistveno še ni spremenil...« (Pomeni, da sva tudi ob tem datumu z Donom še vedno sama v bunkerju — op. N. K.) Don je po vrnitvi iz Goričan z raznimi tehničnimi sestavnimi deli dopolnil naša osnovna orodja za delo. Po tako vzpostavljeni začetni organizaciji so nama uspešno stekli prvi tiskarski izdelki.

Za tragedijo, ki se je medtem pripetila 15. oktobra 1942, v kateri je bil ranjen naš sekretar Lojze Kebe-Štefan, sva z Donom zvedela že v bunkerju v Poljanski dolini. Novice nam je redno prinašal kurir Groga, ki je hodil na razne vojaške zveze. Prav tako čez nekaj dni tudi novico o njegovi smrti. Z Donom sva bila prepričana, da Štefan še ni bil seznanjen z najinim delom.

Primer, ki sem ga zgoraj dokaj skromno opisal, že sam po sebi zgovorno potrjuje, da smo se znali tudi sami postaviti na lastne noge, predvsem pa da smo zaupane dolžnosti več kot vestno izpolnjevali. Trdim, da je bil z Donovim tehničnim znanjem in z mojo pobudo, s podporo komandirja Janeza ter komisarja Kljusovega Joža ter z odločitvijo Maksa Krmelja-Matije led dotakratnega nezaupanja (govorim za organizacijo tehnik) v lastne sile Gorenjcev prebit. Le tako se je lahko tudi aktivno vključevalo domače prebivalstvo z različnimi nalogami, še posebej pa je stekla oskrba s tehničnim in drugim materialom naravnost iz okupatorjevih zalog, ki ga je prek Gorenjske gotovo bilo lažje oskrbovati kakor iz Ljubljanske pokrajine. Partizanske kurirske patrulje, ki so morale do tedaj prek Polhograjskega hribovja prenašati težke nahrbtnike na Gorenjsko, so potem gotovo dobile druge koristnejše naloge. Razmere na Gorenjskem so bile v letu 1942 v vseh obdobjih približno enako težke, tako da v njih ne bi mogli iskati opravičil, zakaj smo se pozno usidrali na terenu z našo tiskarsko tehnično organizacijo.

Po smrti Lojzeta Kebeta so se na novo uredile vodstvene kadrovske, politične in vojaške razmere na Gorenjskem. Po decembru 1942 so se tudi za našo dosedanjo bataljonsko tehniko bistveno spremenile razmere. Že decembra 1942 smo se preselili v nov tehnično izpopolnjen bunker. Tedaj smo postali že tehnika Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko.

Ne vem, kaj je mislil Emil Cesar, ko je v 9. številki Loških razgledov (1962) v svojem sestavku »Partizanske tehnike na Gorenjskem v letu 1943« svoj opis

začel s stavkom: »V zvezi s spremembami v pokrajinskem vodstvu na Gorenjskem, ki so nastale s smrtjo Jožeta Gregorčiča in Lojzeta Kebeta-Štefana, se je spremenilo in močno razširilo tudi delo gorenjskih partizanskih tehnik.« Po njegovih nadaljnjih besedah je razumeti, da je obisk Borisa Kidriča v novembru 1942 pri gorenjskih partizanih stvari postavil na glavo. Kakorkoli, ko sem sedaj na novo prebral Cesarjev opis, se mi je na koncu utrnila misel, da je s svojim plastično in skrbno izdelanim opisom razvoja partizanskih tehnik na Gorenjskem v letu 1943 hote ali nehote dal več kot sijajen poduk vsem, kaj je mogoče napraviti v kratkem času in vsakršnih pogojih, če se k delu pritegnejo zlasti domačini in njim zaupajo vodilne vloge. Nemško-nacistično vojno gospodarstvo je na desetine ton raznega tehničnega materiala od tedaj naprej nevede moralo odstopiti razvoju partizanskega tiska na Gorenjskem.

2. Novi pokrajinski komite KPS Gorenjske pričinja spodbujati delo tehnike Poljanskega bataljona

Ko nama je z Donom komunikacija s Poljansko dolino in Škofjo Loko že popolno delovala in ko naju je Jagaršnikova Milka s svojim vnetim in razsodnim delovanjem v kraju samem tudi pred nepotrebnimi domačimi vohljači primerno zavarovala, je bila najina skrb, da je kurir Grogče na svoje dnevne kurirske zveze vselej nosil zadostne količine razmnožene literature. Potrebe so se stopnjevale in naročila so se množila. Tudi delitev dela se je že nakazovala in strokovna problematika postala zahtevnejša. Vsak dan prinese nekaj novega. Prijetno presenečenje pa nama je gotovo pripravil Grogče, ko nama je lepega dne, okrog Vseh svetih, pripeljal naravnost v bunker Miloša Ziherla. Čeprav pred vojno osebnih stikov še nisva imela, sem jaz njega gotovo bolje poznal, saj sem z njegovim bratom Brankom skupaj telovadil v Narodnem domu; Miloš pa, kadar je prihajal v Loko, je pač običajno hodil tudi mimo naše hiše. Kot partizana, ki sva bila vsak na svoj način povezana z Loko, sva zato oba zlahka takoj vzpostavila in sklenila odnos, ki je bil obema nadvse dragocen. Kdaj pa kdaj sem že pred vojno imel priložnost celo zaplesati ob zvokih njegovih glasbil, ki jih je mojstrsko obvladal. Zelo dobro pa sem poznal tudi njegovo dekle, sestro mojega sošolca.

Miloševa vključitev v delovanje naše tehnike pomeni novo razvojno etapo ne samo za našo tehniko v Poljanski dolini, temveč in predvsem tudi novo kvaliteto za širši pomen propagandnega dela na Gorenjskem. Že takoj prvi dan smo složno poprijeli za delo in naše medsebojno spoznavanje je bila že formalnost. Čez kakšen teden se nam je priključil še četrti član, to je bila Anica Cizej-Marjanca. S kurirjem Grogčetom je naša enota v dobrem mesecu narasla na pet ljudi. Ko smo najmanj trije zavrteli naše delovno kolesje, je naše delo odjeknilo tudi v vojaških in političnih organizacijah in mu dalo pomen in novo vrednotenje. Že naši življenjski poklici so nam približali to novo področje dela. Brez vsake učne dobe smo lahko s polno paro zagrabili za delo. Ko smo se že vživeli v delo, smo prve dni decembra slišali za nove organizacijske spremembe na Gorenjskem. Zvedeli smo tudi, da je gorenjske partizane obiskal sam Boris Kidrič. Za nas v tehniki je bilo predvsem pomembno, da je Maks Krmelj-Matija postal sekretar Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko in da je za propagando postal odgovoren Oskar Šavli-Jakob, član tega komiteja. Jakob, ki je bil profesor filozofije, je mnogo pisateljval.

Oskar Šavli-Jakob je bil poslan na Gorenjsko že v oktobru 1942 na priporočilo Edvarda Kardelja v pomoč političnemu vodstvu. Jakob je zanimiva osebnost. Po rodu doma iz Maribora. Pred vojno je v Ljubljani diplomiral na filozofski fakulteti. Medtem ko se je zaposlil, je bil hkrati že tudi član MK KPS Maribor. Po zasedbi je bil med prvimi izseljen v Srbijo. Tam je takoj začel povezovati in iskati somišljenike zlasti med naprednimi Slovenci. Poznano je, da je bil med najagilnejšimi člani tiste skupine, ki so že novembra 1941 v osvobojenem Užicu ustanovili prvo slovensko četo. Po umiku iz Užica v vzhodno Bosno in težkih bojih v priključeni Prvi proletarski brigadi je bil še nekaj časa pri zaščitnem bataljonu Vrhovnega štaba, da bi se v juliju 1942 še z nekaterimi slovenskimi partizani prebil na kočevsko-notranjsko področje. V Slovenijo je prišel pod imenom Silvo Marjanovič, na Gorenjsko pa kot Jakob. Pisal je članke in razne študije ter skupaj z Maksom Krmeljem-Matijem sestavljal in dajal operativne in organizacijske direktive.

Novo dinamično delo Pokrajinskega komiteja bi si že težko zamislili brez take tehnične propagandne delavnice, ki je po razvoju opisanih dogodkov sočasno rasla ob oblikovanju nove politične organizacije. Za sebe sem prepričan, da je naša tehnična organizacija zrasla v največji meri zaradi širokega razumevanja, ki ga je tedaj bilo čutiti zlasti pri Matiji, ki je tudi naši samoiniciativi dovolil take razsežnosti. To Matijevo razumno, preudarno in napredno roko smo lahko še pogosto občutili. Njegovo zaupanje smo občutili in smo še z večjim zadovoljstvom opravljali svoje dolžnosti. Instinktivno pa smo vsi trije, Miloš, Don in jaz čutili, da z Lenartom, tretjim novim članom Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko nismo mogli vzpostaviti dobrega in iskrenega odnosa. Tako nam je naše notranje razpoloženje nekoliko motila tudi navzočnost Marjance, ki je bila Lenartova sorodnica. Vendar nam je bilo vsem jasno, da to z našim delom ne more imeti nobene zveze in je ostalo tudi brez vsakih posledic — lep primer, kako smo s treznim presojanjem položaja znali dušiti svoje notranje nerazpoloženje zaradi dela in sožitja.

Ko je novo politično vodstvo na Gorenjskem strnilo svoje vrste in začelo povezano z intenzivno dejavnostjo, je to imelo tudi daljnosežne posledice za nekdanjo tehniko Poljanskega bataljona. Začeli smo skromno konec septembra v četi, oktobra in novembra v bunkerju v Lojgeh, decembra leta 1942 smo bili že preimеноvani v Pokrajinsko tehniko. K takemu razvoju je v precejšnji meri prispevalo tudi dejstvo, da je novo politično vodstvo z Matijem na čelu delovalo ločeno od vojaške enote in obdržalo svoj sedež pod Vinharji v Poljanski dolini. Naš in njihov sedež je ločila Poljanska Sora in kurir je v takratnih razmerah potreboval ponoči dobro uro hoda. Prejšnje gorenjsko pokrajinsko vodstvo je delovalo v bližini položaja Selške čete, ki je obvladovala območje Jelovice, in pri njenem štabu se je zadrževal Bodin, ki naj bi imel na skrbi tehniko. Tako je tudi on doživljal svojo odisejado, začevši od avgusta leta 1942 pa prav do marca leta 1943, ko se je še rešil iz tehnike pri Podnartu. Medtem ko smo pri nas v Srednji vasi v novembru leta 1942 že povsem samostojno delovali z lastno terensko mrežo dobaviteljev tehničnega materiala in hrane in bolj ali manj neodvisno od organizacij iz Ljubljanske pokrajine, nas je vodstvo podprlo, da lahko poiščemo nov prostor in se pripravimo na zgraditev novega bunkerja. Pri tem nam je bil prvi svetovalec in pomočnik Jakob Mezek-Jagaršnikov oče in skupaj z njim smo se po nekajdnevni posvetovanjih odločili za eno izmed njegovih parcel v terensko najbolj primerni soteski. Od starega bunkerja smo potrebovali petnajst minut, do Mezekove-Jagaršnikove domačije pa komaj deset minut. Maks Krmelj-Matija je po svojih zamislih preudaril, koliko in kakšen les in material nam je potreben, in pač po svoje uredil in preskrbel, da se je vsa potrebna količina lesa znašla ob vsej konspiraciji in najkrajšem času pri

Jakob Mezek-Jagaršnik s svojo družino doma nad Srednjo vasjo. Posnetek je iz leta 1955. Foto N. Kavčič

kmetu Jagaršniku. Vse druge potrebne stvari od žeblicev do štedilnika in drugega nujnega inventarja pa smo prejeli po naših utečenih zvezah iz Škofje Loke. Vse nadaljnje delo je bilo prepuščeno nam. Don je prevzel vlogo tehničnega vodje. Izdelal je načrt za novo tehniko, midva z Milošem pa sva po svojih močeh in znanju aktivno sodelovala. Še prej smo ob izdatni podpori Jagaršnikovega očeta in njegovih material znosili na kraj graditve. Levji delež pri sami gradnji sta imela oče in Milka. Družine Jagaršnikovih, Anžonovih v Srednji vasi in še nekaterih, ki so vedele, da je naše delo, ki je najkonspirativnejše delovalo v njihovem življenjskem okolju, tesno povezano z vodilno vlogo Maksa Krmelja-Matije, katerega so ljudje v dolini dobro poznali, so nam bile v marsičem v veliko oporo pri delu, obstoju in življenju na vsem ogroženem okolju. Naš prvi burker je bil dobrih deset minut oddaljen od glavne ceste v Poljansko dolino, ob potoku, ki je tekel skozi Srednjo vas. Ob pravem času je tudi Matija spoznal, da je treba zaščititi naša življenja in naše delo, in nas je podprl v želji, da se preselimo na varnejši kraj in tudi ukrepal. Promet okrog nas se je namreč nevarno povečal; pravzaprav je Milka z vsakim dnem bolj postajala naš nepogrešljivi šesti član. Ze v tem skupnem prvem bivališču smo po prihodu Miloša zaživelji še bolj dinamično in plodnejše življenje in v skupnem delu smo dosegli dosti strokovnega znanja — sproti in na novo smo se opremijali s potrebnimi delovnimi sredstvi. Ne samo Škofja Loka in Medvode, tudi Kranj in Jesenice so postale postaje, kamor smo pošiljali Milko z novimi naročili. Nobene poti ni napravila zaman. Vsa pota so bila koristna in uspešna. Naš kurir Grogče je ponavadi v zgodnjih jutranjih urah hodil na vojaške in že tudi na terenske kurirske zveze. Ker je prevladovala splošna želja, da pošljemo na teren in borbem v čete najbolj sveža poročila, smo zato vpeljali nočni »siht«. Razdelilnik, kam je treba pošiljati literaturo, nam je prej dajalo poveljstvo bataljona, od de-

cembra dalje pa je to skrb prevzel Pokrajinski komite. Če je Poljanska tehnika postala tudi predmet zgodovinskih razprav, potem to gotovo ne brez razloga. Nikakor ne bom neskromen, če trdim, da v tem času na Gorenjskem gotovo ni bilo na enem mestu zbrane tako vpeljane delovne enote, ki bi imela toliko ustvarjalnih kapacitet — to še posebej, ker tedaj še nismo bili zadolženi za širše organizacijske naloge. Morali smo individualno in to najbolj harmonično ustvarjati. To se pravi, organizirati smo morali svojevrsten način povezanega sodelovanja, kjer ni smel nihče manjkati. Srečali smo se ljudje z izdelanimi strokovnimi poklici, ki so se zares drug v drugega vključevali. Don je bil nepogrešljiv strokovno-tehnični steber, ki je že takrat s svojimi slovitimi improvizacijami premagoval motnje na radijskih sprejemih, na razmnoževalnem stroju, pisalnem stroju itd. Miloš pa je bil kot mravlja hiter in skrajno precizen, najbolj poklican za lektorstvo in redakcijo. Imel je že izdelan slog za propagandno politično delo Osvobodilne fronte in tudi v praktičnem pogledu so mu stvari tekle zelo uspešno izpod rok. Svoje poklicne sposobnosti iz njegovega prejšnjega glasbeno-umetniškega ustvarjanja (npr. njegovo nagnjenje za skladateljstvo ter sestavljanje in pisanje not) je znal zelo uspešno in tvorno prenesti na naloge partizanske tehnike. Zaradi znanja stenografije in obvladanja pisarniškega dela sem bil prvenstveno zadolžen za sprejem radijskih obvestil, zato sem vse nočne ure preživel s slušalkami na ušesih in zapisoval vojaška in politična poročila, proglose, komentarje itd. To sem takoj predelal v pisano slovensko besedilo, končno redakcijo je spretno opravil Miloš. Za pisalni stroj in pisanje matric pa se je usedel tisti, ki je bil pač s časom pri roki. Čez dan nam ni primanjkovalo dela. Pisanje matric, drugih konceptov ali raznih propagandnih brošur in Slovenskega poročevalca, ki smo jih tekoče prejeli iz Pokrajinskega komiteja,

Jagaršnikova domačija (454 m) nad Srednjo vasjo danes. Foto M. Masterl

nas je v celoti zaposlilo. S Pokrajinskim komitejem smo bili odslej v neposredni dnevni zvezi. Pri našem skupnem delu in življenju se je Don pokazal kot zelo svojevrsten človek. Med delom je tu in tam kakšnemu stališču oporekal, vendar se je vdajal »večini« in ker sva z Milošem izredno harmonirala, je v splošnem vladalo med nami tremi plodno delovno vzdušje. Ob dokajšnji in razumni strpnosti smo znali premagati sem in tja tudi marsikatero človeške preveč izstopajoče značilnosti, ki sva jih morala zlasti pri Donu večkrat nekoliko blažiti in umirjati. Donovi značilni vzdihni »Nasta, Nastica«, podkrepjeni z revirsko »madona«, so bili zvočni pretresi, ki so navadno sledili njegovemu transu. Navadili smo se tudi taka nenavadna počutja spoštovati. Resna drobna medsebojna zbadanja so le še povečala naš delovni zagon, ob tem pa nam je tekel čas, ob katerem smo nehote ob delu dozorevali. Tako kadrovsko in strokovno izpopolnjeno sestavo z vsemi doseženimi rezultati dela ter z že široko in razvito aktivistično mrežo na terenu, ki je skrbela za materialne potrebe tehnike, nas je zato politično vodstvo tesno vključilo v svojo organizacijsko-propagandno sestavo.

S tem, ko je PK tudi tehniko docela utelesil v svoje področje dela, je tudi moč političnega vodstva dobila nove razsežnosti. Prva posledica takega vrednotenja je bila, kot že rečeno, popolna ločitev in osamosvojitve tehnike, ker so za bunker vedeli že od prej številni partizani in tudi ljudje na terenu. V začetku decembra leta 1942 smo se v celoti preselili v nove prostore, ki so izboljšali naše delovne in življenjske razmere. V novih prostorih smo uspešno nadaljevali svoje delo. V partizanskih enotah in na terenu je iz dneva v dan naraščalo povpraševanje po literaturi. Hitro naraščajočim potrebam tudi pri najboljši volji z eno samo tehniko v obsežnem geografskem predelu in kljub povečani zmogljivosti nismo mogli biti v celoti kos. Tudi znotraj opravil so se večkrat pokazala posamezna ozka grla. Če danes beremo posamezna poročila terenskih delavcev iz tega obdobja, ko so tehnike začele množično pošiljati literaturo na teren in v vojaške enote, hkrati prihajamo do čudnih ugotovitev: skoraj sleherno poročilo tudi kritizira, da literature povsod primanjkuje in da so območja, ki so povsem zanemarjena itd. Kakor sem že dejal, zmanjkovalo je matric, barve, mrežic, valjev, trakov za pisalni stroj, papirja in tudi okvare so bile pogoste. Tako smo sami ugotavljali, da bo treba naše delo prenesti še na druge terene. Vse to se je dogajalo sredi najhujše zime in ob največjih vojaških nacističnih napadih na svetovnih bojiščih, pri nas pa ob nenehnih napadih na partizanske enote. V takih razmerah smo prostor starega bunkerja zapustili in zabrisali vse sledi za seboj. Le kurir Grogče, Jagaršnikovi in Jože Galičič, kurir PK so vedeli za nas. Tudi sami nismo kršili pravil kenspircije. Tako smo v novem bunkerju uspešno delovali že skoraj poldrugi mesec, tja do 14. januarja 1943.

Omenjeni datum je vklesan na spominskem kamnu v Srednji vasi. Postavljen je v spomin borcem, ki so padli v zahrbtnem napadu na bunker v Lojgah za Srednjo vasjo. Franc Ravbar-Vitez, Stane Starc-Fazan, Gropa Rupnik-Grogče so imena na tem spominskem kamnu. Nam v novi tehniki ni bilo znano, kdo je bil pravzaprav odslej v našem prejšnjem bunkerju. Kurir Gropa, ki je še zahajal v bunker, nam tudi ni pravil o novih stanovalcih. Zakaj in po čigavem priporočilu so se takratni najvišji partizanski vojaški voditelji na Gorenjskem zatekli na prezimovanje v prostor, katerega smo mi, tehniki, zapustili zaradi nevarnosti, nam ni bilo znano. To je bil nov močan udarec, ki je znova posegel v samo vodstvo partizanov na Gorenjskem. Poleg, pred kratkim ime-

Spomenik padlim borcem v prvi tehniki Poljanskega bataljona v Logah ob cesti v Srednji vasi. Foto M. Masterl

novanega, komandanta I. grupe odredov Staneta Starca-Fazana je padel še Franc Ravbar-Vitez. Narodni heroj Vitez je bil kot predvojni komunist eden izmed vodilnih članov skupine, ki je skupaj z Borisom Kraigherjem, Ivanom Bratkom, Bojanom Stihom in še drugimi organizirala nenavadni pobeg po lastno izdelanem podzemnem rovu iz italijanskega taborišča Gonars poleti 1942. Franc Ravbar-Vitez je tedaj prinesel na Gorenjsko s seboj tudi navodila za organizacijo varnostnoobveščevalne službe, ki jo je imel nalogo organizirati.

Datum 14. januar 1943 je tudi pomemben za dotedanje življenje tehnike v Poljanski dolini. Od tedaj dalje se je ritem dela v tehniki bistveno spremenil. Hkrati je ta dan tudi ločnica nadaljnjemu razvoju tehnik na Gorenjskem. Tudi tu se je še enkrat potrdila ugotovitev, da smrt enih rodi življenja mnogih drugih. Prepričan sem, da je usodni dan za ubite in ujete partizane tudi pomemben mejnik pri nadaljnjem razvoju gorenjskih tehnik. Zgodovinarji, ki opisujejo razvoj in delovanje tehnik, ga do sedaj še niso objektivno opredelili. Res je, da so dogodki, ki so se tedaj pripetili, na videz kazali, da je življenje in delo tehnike zastalo, vendar spomladansko življenje dokazuje, da je bil tudi ta čas okupatorjevega največjega pritiska uspešno in vsestransko uporabljen. Okrog pete ure zjutraj 14. januarja 1943 je vstopil v naš bunker Jože Galičič, kurir PK. S seboj je pripeljal Staneta Bizjaka-Kostjo, namestnika politkomisarja I. grupe, z nalogo, da ga jaz takoj odpeljem na Jeperco (Medvode), kamor bo ob eni uri ponoči naslednji dan prišel kurir iz kamniškega okrožja. Sporočilo in naloga sta me dokaj razveselila, saj sem do tedaj prvič po več kot treh mesecih življenja na zelo omejenem prostoru in pretežno v bunkerju lahko odšel v druge kraje. Še posebej zato, ker me bo pot vodila mimo domačega mesta. S polnimi nahrbt-

niki literature sva se s Kostjo nemudoma odpravila na pot. Od tovarišev, ki so ostali v bunkerju, Miloša, Dona, Marjance in Lenarta — ki je prišel natanko dan pred napadom v naš bunker, iz bunkerja, v katerem so ostali Fazan in drugi — sva se poslovila. Okrog šestih zjutraj sva se s Kostjo pri Anžonovcu spustila na poljansko cesto. Nenadni žarometi v razdalji 15 metrov so naju opozorili na nevarnost. Prečkati sva morala cesto in prek Poljanske Sore nadaljevati proti Vinharjem. Pri skoku čez cesto sem videl medle obrise dveh avtobusov in slišal tiho odrezano nemško govorico. Rešila naju je le tema. Kakor je bilo dogodek lahko rekonstruirati, so policisti hiteli v smer, iz katere sva midva prihajala, in naju je od njih ločila le širina gospodarskega poslopja. Za trenutek sva se pritajila v jarku na nasprotni strani ceste, le kakih 20 m vstran od avtomobilov. Najina skrb je bila, da bi še neopazno prišla čez most v Žabjo vas. Plazila sva se naprej po jarku, ki se je iztekal v Soro. Skozi nevarnih 200 m sva se srečno preplazila. Krenila sva čez most in zavila v strmino proti Vinharjem. Sneg je naletaval, ura se je nagibala proti sedmi zjutraj, ko sva nenadoma zaslišala eksplozije bomb in strojnično streljanje. S Kostjo nisva našla pravega odgovora ali pa nisva želela misliti na najhujše. Bil sem prepričan, da naše nove tehnike niso napadli, ker razen Jagaršnikovih nihče ni vedel za njo. Nismo pa vedeli, kaj se je odslej dogajalo z našim starim bunkerjem, ali je res še samo naša skrivnost? — Odkar smo se v začetku decembra iz njega izselili, z njim nismo imeli več nobene zveze. Znano pa nam je bilo, da so zanj vedeli tudi ljudje, ki nam niso bili naklonjeni. Ko sva po poljanskih in loških hribih s Kostjo gazila sneg, so me jutranji dogodki nenehno glodali. Pohod proti Jeperci sem tako usmeril in pospešil, da sva bila zanesljivo nekaj pred eno uro na mestu. Pri naših sodelavkah Kalanovih v Pungertu sva se s Kostjo za kratek hip ustavila, kjer sem se dogovoril, da bi se na povratku okrog druge ali tretje ure zjutraj ustavil in na podstrešju njihove lope prespal in se odpočil. Nekaj po polnoči sva prišla na Jeperco. Tudi kurirja iz kamniške strani ni bilo treba dolgo čakati. Moja naloga je še bila, da se s kurirjem dogovorim, da bi poslej omenjena zveza redno delovala in da bo na zvezo prihajal tudi kurir iz kranjskega okrožja. Po dogovoru in kratkem počitku smo se poslovili in odšli, onadva proti Savi, jaz pa proti Pungertu. Po mesečini in po zasneženi gazi sem se vračal skozi Reteče in Godešič; pod Lipico sem zavil na most in h Kalanovim na skedenj.

Ko sem se zjutraj prebudil, sem prosil domače, naj bi mi uredili zvezo z domačimi v Loki. Najprej sem hotel poizvedeti, kaj se je dogodilo v Srednji vasi, ker so samo oni vedeli za naše bivanje v bunkerju. Zveza z Loko je delovala, zato sem popoldan okrog pete ure krenil in bil malo pred šesto uro pri očetu v Loki. Sestra in oče sta vedela povedati le to, da so Nemci na Poljanskem zajeli in pobili nekaj partizanov. Vedel sem, da moj brat Miha, ki je ta čas deloval na terenu Stražišča, želi oditi na poročanje k Matiji v Poljansko dolino. Zato mi je sestra naslednji dan uredila sestanek še z Mihom in Stanetom Konstantinom-Borutom ob sedmi uri zvečer pri suški cerkvi. Tudi Meri Govekar, s katero sem se sestal naslednji dan, ni vedela kaj več povedati o dogodku v Poljanski dolini. Dobrosrčna sosedka Ana Marguč pa mi je pripravila in prinesla še kosilo. Zvečer tega dne sem jo mahnil na Suho in ob dogovorjeni uri smo se sešli. Veseli smo bili srečanja, saj se že več kot pol leta nismo videli in mnogo smo se imeli pogovoriti. Predvsem smo se na hitro domenili, da skupaj odidemo v Poljansko dolino. Ne da bi se zmenili za predvčerašnji nemški napad v Srednji vasi, sem vodil oba proti naši tehniki. Mudilo se mi je, zato smo

ubrali krajšo, vendar nevarnejšo pot ob vodi z namenom, da še v mraku prečkamo cesto pri Srednji vasi. Res smo že ob šesti uri zjutraj trkali na Jagaršnikova vrata. Zaman sem trkal in klical. Čutil sem, da je v hiši življenje, prijemale pa so me že čudne slutnje — tudi sneg okrog hiše se mi je zdel neobičajno poteptan. Nekaj smo morali storiti, naredil se bo dan — odločiti se moramo. Uspelo mi je privabiti očeta do vrat, in ko sva se po glasu spoznala, mi je na hitro odprl in z jokajočim glasom izdahnil: »Komplen smo« (oče je to besedo prinesel s seboj iz Oselice, kar naj bi pomenilo: z nami je konec) — potem pa jecljajoče povedal, kaj se je zgodilo z Grogčutom in še z drugimi znanimi partizani v starem bunkerju. Nemci pa, da se odslej že dva dni potikajo po grapah in iščejo nove bunkerje. Njemu in družini so grozili s smrtjo, če jim ne bo povedal, kje so še drugi bunkerji. Povedal je, da so se naši v tehniki pritajili in da sedaj nikakor ne smemo v tehniko in ustvarjati nove gazi, ker je zapadli sneg vse stare gazi pokril. Nemci pa še niso odšli s tega kraja. V tem trenutku tudi s sedežem PK ni imelo smisla iskati kakršnokoli zvezo, zato smo pod zaščito jutranjega mraka naglo krenili v smer moje prejšnje poti. Hodili smo ves dan in proti večeru prišli v Šutno pri Žabnici, kjer je imel Miha svoje zatočišče. Sekretar kranjskega okrožja, v katerem je delal Miha, je bil tedaj Tone Nartnik-Cernivec, ki je bil kot najstarejši partijski delavec na terenu tudi prvi pooblaščenec, ki je deloval v imenu PK. Miha mi je pripravil zvezo s Černivcem, da sem mu poročal o položaju. Černivec me je zadržal pri sebi in sem odslej z njegovo vednostjo šel dvakrat na Jeperco, kamor se je tudi sam enkrat odpravil. V zgodovinskem arhivu je moje daljše pismo z dne 25. januarja 1943, v katerem podrobneje opisujem to potovanje in tovarišu Matiju in Milanu (Jakobu) pojasnujem, zakaj se mi je pot tako zavlekla. Medtem smo že tudi prejeli vest, da so Nemci dobre pol ure nad našo tehniko v bližini Dolnjih Brd iztaknili bunker, v katerem je prezimovala Poljanska četa, in v njem pobili šest in ujeli sedem partizanov. Padel je tudi komandir čete Bine Mlakar.

Pogosti sovražnikovi vpadi v januarju so v veliki meri tod zavrli aktivnost. Več medsebojnih zvez pa je bilo ohromljenih. Pretekli dogodki so potrdili, da so tedaj v tehniki razumno ravnali, ko so svojo dejavnost zmanjšali in zveze z zunanjim svetom zožili na minimum. Ko sem se proti koncu januarja vrnil v tehniko, so mi pripovedovali o svojih doživljajih. V času popolne izolacije je ležala na ramenih Milke skrb za najnujnejšo prehrano, obenem pa je bila še na stalni obveščevalni preži. V tej odločilni življenjski preizkušnji je šlo za to, da v ozkem sklenjenem policijskem obroču ostanejo neodkriti in se iz njega izvlečejo živi. Primer neodkrite tehnike in srečnega preživetja vseh njenih članov je ponovni dokaz, da smo pravi čas pričeli trezno presojati naš položaj, hkrati pa z največjo resnostjo opravljali svoje dolžnosti. Seveda je medtem delo tehnike ponovno steklo, čeravno je bilo potrebno marsikaj na novo vzpostaviti. Poleg tega, da nas je smrt našega kurirja Grogčeta kot sodelavca občutno prizadela, je bila tehnika za določen čas prizadeta na najbolj občutljivem delu, to je na zvezah, ki jih je imel Grogče razpredene z vojaškimi in terenskimi centri. Te so bile prve dni povsem umrtvičene.

Čeprav so to, kar navajam, le organizacijsko-kadrovski detajli, vendar pri delovanju tako občutljive enote, kot je bila tedaj tehnika, in nenehnem pričakovanju sovražnikovih zahrbtnih napadov, je bil za ponovno vzpostavitev kurirske zveze teden ali več kaj hitro mimo. Nemška januarska ofenziva na bunkerje nad Srednjo vasjo je Pokrajinski komite prisilila v novo odločitev. Že v začetku februarja leta 1943 nam je Matija sporočil, naj poiščemo nov prostor

v gozdovih pod Vinharji, tj. na desnem bregu Sore. V tem mesecu je prišlo še do drugih sprememb v tehniki. Kakšen dan po moji vrnitvi v tehniko sem ponovno moral z Jakobom na pot v Goričane (pri Medvodah). Jakob je imel tam dogovorjen sestanek povsem politične narave s tovarnarjem Miklavcem. Že tedaj je bilo z Miklavcem tudi domenjeno, da bi odslej tudi on prevzel skrb za dobavo tehničnega materiala, predvsem papirja in matric. Tega dela se je Miklavc lotil in v ta namen tudi veliko prispeval. Že na tej poti sem imel priložnost povzeti iz razgovora z Jakobom, da dosti razmišlja o razvoju tehnike, seveda v tesni zvezi z mnogimi organizacijskimi vprašanji, ki so se odslej dalje venomer kopičila. Številna vprašanja so se odpirala predvsem ob mobilizaciji gorenjskih fantov in mož v partizansko vojsko. Okrepljeno politično delo, povečana propagandna dejavnost in z njo tisk so postali vroča delovna vsebina političnih delavcev. V političnem vodstvu je bilo čutiti močno delovno napetost. Zato npr. v februarju in marcu tudi jaz nisem živel in delal več strnjeno v tehniki. Sicer je bila tehnika še vedno moj matični sedež; zato sem se iz mojih občasnih poti vedno vračal vanjo. Tako sem bil tudi še v obeh omenjenih mesecih priča vsem spremembam v tehniki. Zlasti sem od začetka pa do konca sodeloval pri graditvi nove tehnike pod Vinharji. Tedaj smo za postavitev tehnike porabili precej nočnih ur za prenos gradbenega materiala od Cirila iz Žabje vasi na nov prostor pod Vinharje. Omenjeni bunker smo delali s presledki tja do konca aprila.

Jakoba sem v februarju in marcu ponovno peljal v loški in stražiški rajon. Iz teh potovanj sta mi ostala v spominu dva dogodka. Ko sva se po prihodu v loški rajon ustavila na Suhi, sem pri Karlinovih prosil za prenočišče. V izbi, ki je imela tri okna obrnjena na cesto, sta bili ravno dve postelji. Bilo je konec februarja leta 1943. Zjutraj smo domačega fanta poslali v Loko in prosili, da nas obišče sestra. Želeli smo potovati v kranjsko okrožje, zato smo potrebovali zvezo z Mihom, ki naj bi bil nekje v Žabnici. Jakob je hitel k svojemu cilju vedno po najkrajši možni zvezi, zato se je izogibal daljših kurirskih poti. Medtem ko je bila v popoldanskih urah sestra že v najini sobi skupaj z dojenčkom v vozičku, je prikorakala mimo okna nemška žandarska patrolja. V njej je strumno korakal tudi nekdanji loški žandar Osovnikar. Bila je na rutinskem pohodu in se pri hiši ni ustavila, zato smo olajšano zadihali. Bolj kot patrolja je bil pri tem zanimiv položaj, katerega je ustvaril Jakob s svojim profesorskim predavanjem, kjer je materi z dojenčkom celo uro »znanstveno« razčlenjeval tekoče naloge delavcev OF na terenu in kako naj pri delu uporabljajo dialektično metodo — in se v svojem govorniškem zanosu sploh ni zavedal, da ženo ta trenutek skrbi samo to, kako bo še srečno in pravočasno prišla domov. Ko sva se kasneje z Jakobom vračala na Poljansko, sva iz Žabnice krenila okrog četrte ure zjutraj, jo mahnila kar prek zasneženih travnikov in njiv v smeri suškega mostu. Ko sva prišla v bližino nekdanje Koseve hiše na Suhi, ki je stala nedaleč od mostu in Sore, sem se ustavil, ker sem v mraku zagledal nemško patroljo, ki se je na drugi strani Sore in mostu vračala po klanecu iz Hoste proti Puštalu. Medtem ko sem opazoval korakajoče Nemce na drugi strani, sva nevede stala že osem metrov pred drugo zasedo pri sami Kosovi hiši in le nenaden šum me je opozoril na nevarnost, in ko sem se nemudoma obrnil, so švignili mimo glave rafali iz treh brzostrelk in zaslišal sem vpitje »Hände hoch.« Z Jakobom sva zbežala po težkem snegu v smeri Lipice in tu srečno prišla čez most na Gostečem, od tod pa dalje v loške hribe. To noč sta bila oba mostova na Sori zastražena vse do jutra.

Tehnika na Primoževi žagi sredi Škofje Loke se ni rodila v Miloševi glavi. Odločitev je bila sprejeta v začetku marca 1943, ko sva bila z Jakobom na obisku pri Jernaču. Dogovorjeno je bilo, da naj se v rajonu ustanovi nova tehnika. Glede primernega kraja za tehniko je bilo več predlogov. Na koncu smo se odločili, da bi prosili Primoža Prezlja, da bi tehniko zgradili na njegovi žagi. Idejo za to lokacijo je dal France Kavčič-Veljko, ki jo je vezal na svoje spomine iz leta 1941, ko je ravno tam že v majhnem bunkerju shranjeval svojo pištolo in municijo. Pri akciji zbiranja municije je bil z Veljkom že leta 1941 povezan tudi Lojze Berčič-Miro, ki jo je tudi sam prinesel na žago. Na žagi se je tudi že v prvih mesecih 1943 mudil čez dan kakšen partizan. Primoževo pripadnost in njegovo aktivno sodelovanje že od leta 1941 smo dobro poznali. Izredno primeren se nam je zdel krajevni položaj žage, še posebej pa ugodne prometne okoliščine, ki so bile povezane z njo. S tako nalogo je Jernač kot rajonski sekretar komiteja začel zadevo uresničevati s Primožem Prezljem. Pokrajinski komitej je želel, da bi nova tehnika čimprej začela delati. Zato smo se že v začetku aprila 1943 odpravili Marjanca, Miloš in jaz, prepričani, da se dokončno poslavljamo od Pokrajinske tehnike v Poljanski dolini in od Dona. To je pravzaprav pomenilo radikalno odločitev pokrajinskega vodstva, ki je sklenilo, da taka ekipa ne more več ostati na enem kraju, ampak naj bi nastajale nove tehnike na novih krajih. Poslali so nas na tvegano pot, ki naj bi si jo tudi sami utrli. Poleg Primoževe žage mi je v glavi rojila še misel o tehniki, ki bi jo po možnosti organizirali v »Endercovi« sušilnici-pajštvi, ki je stala pred

Jože Kavčič-Jernač, sekretar rajonskega komiteja KPS Škofja Loka od decembra 1942 do avgusta 1943. Padel je 15. januarja 1945 nad Blagovico kot član OK KPS Kamnik

Dragi Ljudi! (Lojze Hafner-Slavku)

V odsotnosti junača te prošim za slednje pojavit. Prvi del ~~delo~~ me ravno v ravni radovi pri Tomarju. Če se radi česa, ki ne verjamem hitro biti, mi pa ne moremo poudariti in opraviti stvari, ki so naša naloga. Ne moremo tudi pri dajati svojih poročila o svojem delu. Te prošim še sam ugovor pri tovarni Tomarju da obljubljen radovo v čim krajšem času izvrši. Na koncu te prošim, da mi sigurno najkrajše do mede odgovori na slednja vprašanja.

- 1. Kaj je v radovem - ali je na mesta in pripravlin / ali mi ne razpoloževa od obljubljenega potem predložiti najprej (kaj?)
- 2. Kaj je v predloženih javnih, kotilo je polovica in kdaj bo sigurno dokončan?

Dobro bi bilo dobro prebrati mi skizmo. Sed prihodoma v prošim sam te rad se prej opravil p Tomarjem. Prosim te še prosim sam te obzornost, da me nevočasnih obvesti. Sprejeto vse te lahko poudari v odgovori, ki naj bo sigurno do mede opredeljen pri Polonci - smatraj radovo za najprej! V naši organizaciji sposobnosti je vrsta, da se namu lahko vopet pobegniti k vojalkam. Pri nas pa je naš delo eno z drugim lahko poverimo, da za take dejavnosti moramo pravo vsi odgovornost. Zavedamo se, da bomo k. z. v. našo odločitve mogoče uspeli, zato pa se ti ti planke postavo v roke!

Prosim za javnega oddaj v tablici pri Tavlati -
Povzračijem razsolnega odgovora v medo!

Le zdrav! Smatraj radovo za
vse najprej!! Tovarški pozdrav! Gjorand

*Ime podjetja - naj se stihni uporablja
na Primoževi Zagi pri Klamci v Sm. ž. l. ok.

Pismo z dne 4. aprila 1943, naslovljeno Lojzetu Hafnerju-Slavku. Niko Kavčič-Gorazd je z omenjenim pismom Zelc pospešiti gradnjo tehnike na Primoževi Zagi

vasjo Gabrovo. Ko Anica Cizej-Marjanca govori o tehniki okrog Lubnika, govori pravzaprav o tej nameri. Miloš je v tej sušilnici prebil eno noč, vendar je ugotovil, da zaradi položaja ob poti sploh ne pride v poštev, ker pisalnega stroja zaradi šuma ne bi bilo moč uporabljati.

Namera je bila, da bi Marjanca nadaljevala pot v Selško dolino do Mirka (dr. Janez Kmet, sekretar rajonskega komiteja KPS, Selca), kjer naj bi tudi začeli postavljati tehniko. Miloš in jaz pa sva čakala na možnost, da se preseleva na Primoževo žago. V ta namen sem 4. aprila 1943 pismeno posređoval prek legalca Lojzeta Hafnerja-Slavka za pospešitev graditve te tehnike. Lojzeta Hafnerja sem seveda poznal tudi že od prej in prav dobro sem seveda tudi vedel, da je Jernačeva desna roka med legalci — aktivisti in da ima na skrbi organizacijo dela okrog tehnike. Še mnogo bolj kot moje pismo (z dne 4. aprila 1943) je bilo najbrž odločujoče Jernačevo, ki ga je napisal takoj, naslednji dan, 5. aprila 1943 tudi Slavku, kjer piše: »Tovariš Slavko! Tvoje pismo od dne 2. t. m. prejel. Vse gre narobe!« Ko podaja kritiko rajonskega odbora se vpraša: »Kaj dela rajonski podsekretar tov. B. M.? (Bogataj Matevž) Njegovo ime je odslej Francelj — ali se nič med seboj ne razgovorite? Kdo je Polonca, on dobro ve« (itd.). »Sploh pa je vsako nadaljnje delo nemogoče, ako se ne bode med seboj sestajali in temeljito pogovorili o vsakokratnih važnih stvareh, ter delo tako razdelili, kot sem že ponovno in ponovno poudaril.

19.4.1943.

Trejel:

5.4.1943.....80.- RM
19.4.1943.....500.- RM
Skupaj.....580.- RM

Izdatki:

Razina

2 šeke. 40.- RM
3 pari ševljev 150.- RM
1 par škornjev 150.- RM
210.- RM

Podjetje Tomš:

Vtična doza, svetilka z dvema
žarnicama, tucopolno vtikalno, 7 nevedna
vtikalno, izolirni trak, gumikabel lo m
kljukice itd..... 12.75 RM

Za Miloša:

40 pol koncept papirja, 80 kuvert
2 kataljici ris. Sebilji tov, 1 ik.
sponk, 10 peres, 4 st. žrnila za mal.
pero, 1 pkt papirja za pis. stroj,
2 pkt indigo papirja, 1 karton, žel.
resnilo, locc spojka..... 24.75 RM

P r e n o s -----

Izdatki..... 361.75
Porpore..... 80.-
441.75
Ostane.....
118.65

Za Dolinskega

Zdravilo proti užem..... 4.80 RM
Zdravilo proti srbečici..... 7.50 RM
Tepilo, dve steklenici..... 12.- RM

Primer obračuna, ki jih je sestavljaj Lojze Hafner-Slavko in pošiljal naprej na rajonski komite

taja, ki je funkcijo sicer sprejel, vendar pa se je izmikal delu — podobnih kritik je potem še več tudi od drugih in še zlasti od Miloša.

Slavko mi je s svojim pismom 7. aprila 1943 podrobno odgovoril in pojasnil potek vseh njegovih ukrepov v tej zvezi in hkrati v posebnem pismu obvestil še Jernača. Med čakanjem in pripravami za odhod na Primoževo žago je meni pot prekrizhalo sporočilo Pokrajinskega komiteja, po katerem bi se moral ponovno vrniti v Poljansko dolino in oglasiti na njihovem sedežu. Po dokumentaciji sem zato malo podrobneje pobrskal, da se bo vedelo in videlo, da je bilo oporišče na Primoževi žagi v tistih časih tolikšna drznost, ki jo s »kavbojskimi pristopi« najbrž ne bi mogli organizirati. Dne 13. aprila že pišem bratu Jernaču, ki je bil prav pred menoj pri Matiji na poročanju, nazaj v Škofjo Loko naslednje: »Jaz se zaenkrat vračam na staro mesto — sicer z majhno spremembo glede kraja (mišljena je selitev iznad Srednje vasi v novo tehniko pod Vinharje, op. N. K.). Jakob sicer pravi, da bom zopet moral na neko novo mesto, vendar nekam v Mihovo bližino (tu je mišljeno kranjsko okrožje, op. N. K.). Kaj je resnice na tem, ne vem. Ali je Miloš šel na določeno mesto? Zelo mi je žal, da ne moreva biti skupaj. Tebe in njega prosim za odgovor. Miloš naj pove, kaj dela in kako se počuti.«

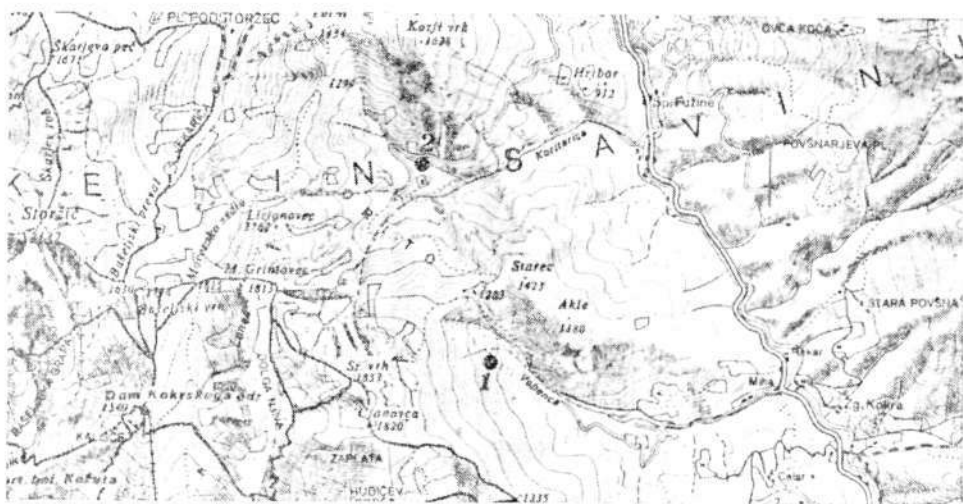
K temu poglavju spada še kratek opis v zvezi z našim pohodom iz Poljanske doline v Gabrovo nad Škofjo Loko. To je bila naša dokončna selitev, zato se je v nahrbtnikih nabralo dosti teže; obvezno smo vselej na tako pot jemali tudi literaturo. Tako Marjanci kot Milošu je manjkalo telesne moči in sem pri hoji ter izbiri poti to upošteval. Zlasti Marjanca je bila za hojo v hrib precej nerazpoložena, kajti že prvi del poti v Vinharje in Kremenik je bil za njo že zelo naporen. Jaz sem že skoraj na pamet poznal vse steze in bližnjice, ki so se ogibale glavnim potem in so bile seveda dostikrat izredno strme, navkreber in navzdol, pri čemer tudi nikoli nisem naletel na nobene nevšečnosti. Drugače je bilo to pot. Vrteli smo se okrog Kremenika, hodili smo že po vaški uglajeni poti, in ko se je položna pot vse bolj ovijala okrog hriba že za Bukovim vrhom, sem jima vnovič jasno povedal svoje mnenje, češ da sem se jaz takih potov izogibal, zlasti v predelu, kot je bil naš, kjer sem tudi naletel na telefonsko žico in pa ker sem vedel, da je to pot, ki vodi v Črni Vrh. V Črnem Vrhju pa je bila takrat še močna nemška postojanka. Na moj predlog, ali ne bi šli raje po mojih znanih, malo težjih, a morda varnejših poteh, sta raje vztrajala na uhojeni. Korakali smo po vijugasti gozdnati, dokaj ravni poti nekaj korakov drug za drugim. Na čelu trojke sem korakal jaz. Na nekem ovinku, v razdalji nekaj metrov, naletimo na nemško tričlansko patroljo. Menda tudi Nemci niso pričakovali srečanja in smo njihovo zbežanost izkoristili tako, da sta se Miloš in Marjanca, ki sta hodila za menoj, na moj klic naglo obrnila in skočila s ceste naravnost po strmem desnem bregu navzdol v sotesko. Videl sem, da so Nemci zavili v breg, zato sem v naglici ubral nazaj po cesti, od koder smo prišli. Pot je bila vijugasta, zato se mi je umik po njej zdel varnejši kot pa bežanje v grapo, ki je bila še bližje Črnemu Vrhju. Slišal sem nekaj strelav, ki pa so bili brezciljni. Od tod sem se vrnil na svoje stare izhojene poti in terene; nad sotesko Sovpot sem se dalj časa pomudil, celo klical Miloša in Marjanco, ker sta morala to dolino obvezno prečkati. Vedel sem, da kdor hoče doseči Zminec oziroma Gabrovo, ta bi se moral slej ko prej znajti tam nekje okrog Valterskega Vrha pri kmetu Koširju. Vedel sem, da sta tovariša zašla v izredno nevarno območje, zato mi je bilo tesno pri srcu, še zlasti sem si očital, da nisem odločneje

uveljavljaj svoje volje. Vedel sem, da bo Miloš s svojo iznajdljivostjo in znanjem našel izhod; to je tudi dokazal, ko smo se že naslednji dan vsi trije našli v Gabrovem. Moja sestra Tončka Hafner v Škofji Loki je v eni uri prejela dve sporočili; eno od mene, drugo od Miloša, v katerih poročava o dogodku in da odslej iščeva zvezo. Kmet Volčič-Enderc v Gabrovem nas je potem povezal. Od tod so potem stekle naše dokončne priprave za »Primoževo žago« in dokončno zapustitev ideje o tehniki v Gabrovem. Po vsem tem sem se jaz okrog 10. aprila 1943 ponovno vrnil v Poljansko dolino; Miloš je čez dva dni že odšel v bunker na Primoževo žago, Marjanca pa je bila dodeljena v selški rajon. Moja usoda se je tiste dni na novo reševala v PK.

V tem času se je hkrati prek Pokrajinskega komiteja v naši novi tehniki pod Vinharji oglasil že Bodin, ki se je po marčevskem uničenju njegove tehnike v Mišačah pri Podnartu prek selškega in loškega rajona odpravil k Matiji v Poljane. Tudi Don je bil zadovoljen, ko sva se potem z Bodinom preselila k njemu. Vesel je bil, da je dobil delovno moč, ki mu je delavnico in bivališče primerno dokončala.

Zadovoljni smo bili vsi: Miloš ob novi delovni rešitvi na Primoževi žagi, Don, ki je z zavihanimi rokavi prijel za delo v novi Pokrajinski tehniki, in jaz zaradi zaupanja, da so me poslali na tako oddaljeno in samostojno mesto, kjer sem v gozdovih nad dolino Kokre tudi v kratkem času postavljal tehniko, ki je vse do konca vojne z uspehom širila partizansko besedo daleč naokrog na tem izpostavljenem ozemlju na levi strani Save.

Zadnjih štirinajst dni bivanja pod Vinharji smo zadnjič razglabljali Bodin, Don in jaz o našem nadaljnjem delu kot novih organizatorjih tehnik po Gorenjski ter tedaj sprejeli marsikatero razvojno misel. Tu je Bodin iz prve roke povedal malo več o zgodovini dela tehnik NOB, o svojem delu na Gorenjskem in o bodočih načrtih. Mi pa smo ga pobližje seznanili z našim delom. Veliko je bilo delovnih, strokovnih, še zlasti organizacijskih vprašanj, ki smo jih tedaj razčistili. Po teh razgovorih smo spoznali, da je Pokrajinski komite želel, naj bi prav mi postali jedro, katerega vsak posameznik mora dati od sebe vse, kar zmore — celega moža in poleg svojih osebnih strokovnih in moralnih vrlin še razvijati široke mobilizacijske sposobnosti. Tedaj so bili tudi naši osebni stiki z Matijo in Jakobom zelo pogosti. Pred nami je tako rekoč ležala Gorenjska, ki je bila v tej dejavnosti še nezorana ledina. Miloš žal ni več sodeloval v naših razpravah glede širših konceptnih zasnov organiziranja in dela tehnik po Gorenjski. Menim, da je bila njegova osamljenost razlog, da je imel zlasti na Primoževi žagi nekaj notranjih težav, ki so mu delale preglavice in ga občasno spravljale v slabo voljo. Tako so tudi omenjeni zadnji aprilski dnevi, ki smo jih trije tehniki preživeli skupaj, imeli svoj pomen za kasnejšo organizacijo ter pospešeni razvoj tehnik in kasneje tiskarn. Kasnejši dogodki so pokazali, da je Don že takrat v največji tišini razmišljal o gradnji tiskarne; med nami samimi pa sta trenutno postala najbolj važna oblika in način našega bodočega sodelovanja na novih mestih. Bodinova funkcija pokrajinskega tehnika pravzaprav šele sedaj začenja dobivati svoje praktične obrise; vsi smo tako obliko dela upoštevali in vsak po svojih močeh podpirali. Tako smo imeli že sredi junija 1943 tri popolnoma nove in samostojne tehnike na terenu, ki so se raztezale od Poljanske doline prek Škofje Loke do Jezerskega. Če pomislimo, da je Miloš deloval v Škofji Loki v specifičnih razmerah, je npr. Don iz svoje prve preproste tehnike pod Vinharji in iz njenih temeljev razvil že v letu 1943 organizacijo do prave tiskarne. Sam pa sem ob odhodu in premestitvi na drugo

Dolina zgornje Kokre — 1: bunker nad Vobnico in pod Cijanovec; 2: bunker okrožne tehnike Kranj v koritih

delo 16. avgusta 1943 napisal Matiju pismo, »da sem svojo dolžnost v tehniki opravil tako, da se bo moglo delo nemoteno razvijati dalje. V mojem zadnjem poročilu boste dobili točen pregled dela v tehniki in stanju sploh. Na kratko, vse je urejeno tako, da, če bodo prizadeti v redu in do časa dobavljali potrebne količine papirja, potem bo leva stran Save zapolnjena z literaturo. Zadnjih 14 dni je bilo razdeljene na tisoče komadov literature, tudi brošura »Kaj je in kaj hoče OF« je bila razdeljena 5. avgusta v 500 izvodih. Sicer boste po ilegalni kurirski zvezi dobili že prejšnji teden odposlano pošto.«

Torej dolino Kokre sem po dveh in pol mesecih zapustil z dvema bunkerjema in šestimi ljudmi, ki so nadaljevali začeto delo. Bodinova funkcija je tako dobila solidno materialno podlago in se je morala nujno razviti v nov, višje oblikovani organizacijski center.

S tega zornega kota je treba ocenjevati med drugim tudi začetno delo prve tehnike v Poljanski dolini, kajti njeno pionirstvo je po mojem mnenju predvsem v bogastvu izkušenj, ki jih je tehnika s svojim delom v celoti pustila za seboj drugim za lažji nadaljnji razvoj.

3. Organizacijsko-politične vojaške okoliščine, ki so Milošu Zihlerlu omogočile delo in ga varovale na Primoževi žagi

Ko je Miloš prišel na Primožovo žago, je določene stvari še po svoje preurejal in delavnico kar najbolj prilagodil svojim potrebam. Ko smo se v Gabrovem razšli, so tudi prenehali osebni stiki. Namesto tega se je med nama vzpostavila pismena zveza, ki je v glavnem trajala ves čas, ko je bil Miloš Zihlerl na Gorenjskem. Tako sva se tekoče obveščala o vseh pomembnejših dogajanjih, čeprav je on prebival sredi Loke, jaz pa na severovzhodni strani Storžiča vi-

Praga, Jernač.

22. v. 43.

Tvoje pismo z dne 19. km. prejel. Vidim, da te je moje pismo malo razburilo. No, zavalj sem ti vstal tisto o zaburčarju se bora že potem pomemila. (Edaj je pa drugoa dela devoj).
Menci so dali naloge kmetom, da jim padajo od vojna stojecoa kra tea 2-15 m². Ita vsak način je naša dolžnost, da izsekavane gozdov prepričimo. Treba je takoj razmnožiti letake, ki se bodo razdelili po vseh vaseh. Vebina letakov naj bi bila po mojem kratka in jedrnata. Nekaj priročnega sem ustavit in se daji:

Kanuten obrat. daji
omnuten finca.

Odredba

Datum

Botulic narodno osvobodilne partizanske vojske so zasledila v obovlnih predelih izsekavanja naših gozdov v korist okupatorju. Zavedajte se, da pomemni daker izsekovanje gozdove pomagati okupatorju in padajouci vojno ter, da je to zločin nad našim narodnim bogastvom.

Upozorjamo vse, ki bi jih v bodoče naše potulice zolotile pri tokem delu, da se bo na njih strelalo.

Čuvajmo naše gozdove! Naj ne dobi okupator niti enega debla.

Smrt fašizmu - svoboda naroda

VOSOF

Ostano vsebino lahko po potrebi popraviš, vendar takoj pošlji Prešernu v dajo. (Nem, kdo naj bi bil podpisni list izdajalci)

Ali si morda zedobil od našera poglavja VVP(b). Takoj mi je naročil da morai vse razen 2 primerkov poslati na PR. Poleg tega je izpraševal kam si dal izvode oz. pregleda, ki ti jih je on dal. Marja in Lenart sta me izpraševala kje je akumulater in drug material. (Ki je prišel iz Medved) potem kje je sakarin (leka)? To takrat ko sem bil jaz pri njih se mon mo dobili. Lenart tudi se ni dobil reletka. Svada sem jim povedal, da so bile stvari odposlane. Le za akumulater nisem vedel nič točnega. Gleda tvoja dela mi je jakoh naročil nekaj stvari. Takaj pričeti z ustanovanjem oelja, sešane naj se R.P. (Nem je rekel, da bi moral biti tudi v R.P.) intenzivno pobirati v Partije male in srednje kmete. V ostalem sem videl, da imajo neki rajon za enega izmed naših boljših. Naša vojska je sedaj precej reorganizirana in bo stajila cel proces narastlo. Ludi loški bataljon sedaj obstoja le na enem, kedar bo formiran. Komandant je Pajo. V Luskem okrožju bodo sedaj 4 bataljoni.

Ali je Miro že poslal ml. odpora v Pa. in v obliči? Naj potuča o svojem delu.

Tovariško Te pozdravlja

Ali si (en) primerok

VVP(b) del na stran za mene?

Prav dajouci

V.

smarici bidat bas erisel

Voljko

Pismo je napisal France Kavčič-Veljko, v katerem prosi Jožeta Kavčiča-Jernača, da bi Miloš Zihler-Prešern prepisal in razmnožil »Odredbo« o prepovedi izsekovanja gorenjskih gozdov. Veljko je takšno odredbo skiciral, Miloš pa jo je razmnožil in so jo potem raztrosili po terenu

soko nad planino Vobnico. Dobro sem poznal vsa njegova hotenja in bil sem izredno zadovoljen, da je bil Miloš tako sproščen in srečen v okolju, v katerem je deloval. Miloš je z Jernačem — mojim bratom — že prvi dan vzpostavil prijateljske odnose, ki so ostali zares idealni ves čas do njegovega odhoda z Gorenjske, tj. takratnega kamniškega okrožja v maju 1944. Ti iskreni odnosi so bili v mnogočem tudi odločilni za plodne mesece, ki jih je Miloš preživel na Primoževi žagi. V ta okvir je treba šteti številne okoliščine, ki so mu bogatile življenje in ustvarjale podlago za njegove delovne dni. Lojze Hafner je Miloša ocenil kot molčečega in redkobesednega, vendar je po mojem ocena zgrešena — nasprotno, bil je zelo živahen, duhovit, zelo zgovoren in prijeten sogovornik. Jaz se nisem ne prej ne kasneje v partizanih z nikomer lahko tako iskreno in sproščeno pogovarjal kakor z njim. Zelo rad se je spuščal v razne vsebinske pogovore in oba sva želela, da bi se pogosto srečala in pogovarjala. O vseh teh odnosih je tudi v moji arhivski dokumentaciji še dosti ohranjenega. Zelo se je zanimal za mojo pot z Bodinom v Kokro. Tako sem že z omenjene poti obvestil 25. maja 1943 Jernača in zapisal: »Prešern mi piše, da mora po nalogu Matije izvršiti 750 komadov Mladinskega lista. Vedno bolj ga obremenjujejo. To se pravi, da zadeva (op. N. K. — tehnika) na tem mestu postaja iz dneva v dan važnejša. Treba bo misliti na sistematično delitev dela, sicer se boste lepega dne znašli pred dosti težavnejšimi nalogami. Z Bodinom sva premišljevala, da bi se postavili posebni kontrolni organi rajonskih tehnik v okrožju. Naloga teh bi bila preskrba materiala, kontrola zvez v zvezi z literaturo in kontrola nad njeno delitvijo. Prav tako organizacijo za opravljanje raznih akcij, ki bi prišla v ta namen v poštev. Kajti treba se bo vreči z vso silo na preskrbo matric, papirja in barv. *Ti pa moraš nujno ustanoviti še eno podjetje* — to bi mnogo koristilo in silno olajšalo delo Prešernu, obenem pa bi se kapaciteta znatno povečala in delo bi šlo lažje ter hitreje od rok. Zato nikakor in pod nobenim pogojem ne izpusti dosedanjih možnosti. Rabimo še mlinsko mrežico št. 9 ali 10, natančneje se pozanimaj pri Prešernu, biti mora svilena in najboljša. Vprašaj na Vrbi (v Krevsovem mlinu), tam boš verjetno kaj našel, če ne pa ima možnost naročiti. S tem nam boš zelo ustregel; okvire bomo že sami spravili skupaj.«

Že 4. junija 1943 je pisal Miloš Jernaču pismo. Po njem sta očitni dve reakciji. Prva, da je Jernač stališče takoj sporočil naprej, in druga, da je takrat Miloš nanj nepravilno reagiral. Takole se glasi del pisma, ki je imelo zelo važen, po moje usoden pomen: »*Dragi Jernač! Prejel sem tvoje pismo in naročeno takoj izvršil... Glede drugega podjetja v tem rajonu, u katerem mi pišeš, sem pa mnenja, da ni prav nič potrebno. Ko bo začel Gorazd z delom, mi bo odvil mnogo dela in bo naravnost igrača zmagovati samo moje delo. V tem slučaju pride v poštev kakih 300 izvodov vsake stvari, kar je ravno prav. Saj zmagujem delo tudi sedaj, le neumno se mi je zdelo, da vse gre ravno na moje rame. Le ne skrbi za to, se bom že pobrigal, da bo kot doslej vse točno izvršeno. Samo prosim Te, opozori Gorazda, naj javi meni in PK, kdaj bo začel z delom, da ne bodo več meni pošiljali naročil.*«

Jernačeva pobuda za postavitve še ene tehnike je zastala. Verjetno ga je Miloševa razlaga zadovoljila, ob tem pa je dobro vedel, da tako vestnih in sposobnih ljudi za tovrstno delo ni imel v rajonu.

Maja in junija 1943 je Miloš že dobesedno bruhal nove količine vsakovrstne literature, in kot je bilo običajno pri ilegalnem delovanju, je kaka pošiljka kje zastala. Sem in tja se je takšna motnja pojavila tudi na zvezi med tehniko in PK. Jakob v PK je bil poznan po tem, da se je največkrat spravil prav na

26. VI. 43.

Dragi Jernej!

Danes sem prejel obe Tvoji pismi. Jeoloj res ne vem, ali najortancem ne. Tu tako dolgo, ali ne pride kato, ali naj, vhit zakletem in odlicem. Po mojem ti bit res naj boje, ali se naloje, čora tu preculis alele, rines brow res kaj istalni ti. Tola te bom nehal tu, ko vse se, taja lo. Doga ni magoie, organiziriat. in sle, kat. za vse skupaj. Pripravjen sem bil priti k Tebi, pa sem, ne vem, kaj ti. Calgary ni tava, kaj naj, vopje, in s tem prostorom. Otkem se sil teho, k hirtu, praje ti se pa rplaria pri Tebi.

Z mojo pomočnico je pa teško, ker ona ti prita te, se ti bita skupaj, ker je razumljivo. Mojoni bom tje in sil kat prito, ker ti se potem, ko ti vse te vse, vasil, vasil, in ti vsel vjo k rebi. Zacetnat je pa to nemogote v tak prilika.

Tvoje misli sem izvil in si prijām vosec. Calgary ta hoj, tava bom prihal tu.

Tovariše podroave!
Lust Josim - vobova narava!

Pismo Miloša Zihlerla-Prešerna, ki ga je pisal Jožetu Kavčiču-Jernaču, izraža skrb nad usodo tehnike, hkrati pa je tudi primer usklajenega sodelovanja

tistega, ki je pokazal najboljše uspehe. V takem primeru se je iz njega vsul plaz kritike. Tudi Milošu se je to pripetilo, vendar jo je on preveč prizadeto sprejel. Jakobova logika je bila zelo preprosta, »kako naj kritiziram tam in tistega, kjer ni nič«. V tem je Jakob našel opravičilo za svoje tovrstne nastope. Po Miloševih pismih je videti, da ga je Jakobova ocena spravljal v slabo voljo. Iz pisma, ki ga je Jernač 14. junija 1943 pisal Matiji, sklepam, da sta se le domenila za skupen nastop, da bi položaj tehnike zavarovala pred morebitnimi spremembami. Takole Jernač piše Matiji:

»Prešeren se mi pritožuje, da mu jemljete voljo do dela s tem, ko se mu očita, češ »kaj delaš« ter s tem, ko se mu na drugi strani nalaga nesorazmerno mnogo več dela, kot ga je prej napravila tehnika s štirimi tehnikami. Pravi, da pošilja redno od vsakega njegova dela po dva izvoda v PK, kakor tudi pošilja redna tedenska poročila od vsega svojega dela v tednu. Mnenja je, da je tu nekje nemarnost pri pošiljanju njegovih rednih tedenskih poročil ali pa nekdo zlonamerno prikazuje delo njegovega podjetja. To je slaba stran, ki se je pojavila, druga pa je tudi s preveliko obremenitvijo enega samega sektorja, ki ni v skladu z nujnim upoštevanjem potrebne konspiracije pri donašanju in odnašanju velikih množin materiala.

Zaradi stvari same, kakor tudi v obrambo tov. Prešerna, ki vestno in točno vrši svoje delo, prosim, da se zadeva razčisti in uredi v zadovoljstvo nas vseh. Delo naj se sistematično razdeli na vsa slična podjetja ter bo stvar v redu.»

Iz nadaljnjega poteka dogodkov je razvidno, da je Matija po svojem zdravem razumu znal uspešno ublažiti napete odnose.

Kako se je položaj glede nujnosti novih prostorov razvijal, razkrivajo Miloševa pisma, napisana v juliju in avgustu, s katerimi se obrača na terenske delavce s prošnjo, da bi mu pripravili drug prostor. Glede moje teze o usodnosti omenjenega Miloševega stališča sem mnenja, da je to posebna in daljša tema, s katero ne bi želel obremenjevati tega prispevka.

Tine Kalan-Dolinski iz Škofje Loke je kmalu po prevzemu nalog še v avgustu 1943 poizkušal najti Milošu nove prostore, medtem ko je 13. avgusta v pismu Jegorovu zatrjeval, da naj bo glede Prešerna brez skrbi, enako za tehniko, ker o njej ne Tarzan ne drugi ničesar ne vedo. Skušal bo urediti tudi za novo podjetje (tehniko — op. N. K.). Tam v mlinu (pri Krevsovih — op. N. K.), kjer smo mislili že napraviti, za sedaj ne pride v poštev, ker se je Tarzan že enkrat tam mudil. Čeprav samo enkrat, pa je vendar že zadosti.

Vem, da sta Matija in Jakob že v juniju, ko sta razvijala načrt o poživitvi cziroma razširitvi »Agitpropa«, začela pritiskati na Jernača, da bi Milošu pre-skrbel pomočnika in ga polagoma osamosvojil, kar mu je sporočil v pismu 18. junija 1943 (pismo št. 207) z naslednjo vsebino: *»Dragi tov. Jernač! Čimprej najdi enega tovariša in ga pošlji k Milošu v tehniko. Tam bosta skupno s tov. Milošem delala nekaj dni, toliko, da se bo malo privadil, kako je treba izdajati radio poročila itd. Miloš bo potem odšel v Mirkotovo tehniko, kjer bo korigiral Žepni časopis Gorenjskega odreda, Mladino in Ženo. Zaradi tega je nujno, da čimprej najdeš dobrega fanta in ga pošlješ v podjetje, toliko, da ti bo izdajal poročila in tudi razne druge stvari po potrebi.»*

Direktiva je bila razumljiva v duhu časa in potreb. Razvoj je moral ne-usmiljeno naprej in tudi vodstvo je vedelo, da se mora partizanska beseda kvalitetno brusiti. Od ljudi, ki so bili v Miloševi neposredni bližini, je zagotovo le Jernač obvladal vse tiste podrobnosti, ki so ga tesno povezale z okolico, v katero se je Miloš tako pristno vživel in se tedaj tako nerad ločil od nje.

18. 10. 43.

Dragi Dedek!

Projekt reka Tavo pisimo v odgovoru. Na zalost sem 3. stvar in klancine se najda, niti, zato bom zapisal na pecnem tona kancine sfjane mikroskopije.

Kil sem pri likhu, bovie kane in jo me prigrjenega, zato sem se vrnil huj otlo vendar na novo statku. Juhok line v endure varite v PK m. Khrop mihotita tam glavna rec, cirono je to nehnjate, kar je precalce in mavis bol rok. Vozelj vloga ne tolak mi vedaja in ce ga bron otobla; to ne ugotovijo ver je na vimg vefignus roc. Grceloh je mnogo travnice, ki je sedaj upravljen in pri mas lahko vracal bo res brer me ne, povnil sem v vplivke sem bil v lastojam. Lament je ta pobil vekt pcutko, so katere imamo tam, pve se od; on se je odlozopila v varovanje, da ne je v rlosti fortaja. P ucetaj, in je bila pool v adokomtam. Pveniata falostine rca. Ekrvstih sem bisha, h kon namo stovno popel tringije po, alarka s tem. Taci se mi olo to tem v hrethem varovtato. Das na vem, ali je Lament tako mavis ali da. Vrtijam Ti k izvora v hraslice. Vrtiam, da mi se varel "Gimija", kd sem pa to cini vovrotal. Na zalost nimam

vec, vednega izvora, eta ki bi je postal.
Korvac mi je pravil eta si tu je sedel naor bratov za vovrotit. Pa eta je k vjemu vavne v vidnu, to sem vil pot pri likhu in je je je vokal za av. in); spadal sem se pa moral in je sed na ovoj te vavnem popel. Eini jo odlatim, jo tam, vcel v roko.

Vragate mo v roko. Ua Groj se strajtop. Bratov sem popel ter se hne foveite, ki paple, olo to kuni priceli, vakiht ofravoro in vavogit v klet otpele. Byame, in vtrigjen vavne.

Kivanika povelce!

kičij

Pismo Miloša Ziberla-Prešerna, ki ga je pisal Francetu Kavčiču-Veljku v kamniško okrožje, dokazuje, da je Miloš ta čas (15. 7. 1943) v tehniko že prejemal gradivo iz raznih krajev Gorenjske

Danes žal teh okolištin ne morem dokumentirati s pismi, ki mi jih je pisal Miloš, vendar je dosti enakih misli razvijal v pismih, ki jih je pisal Jernaču, Jegorovu in Veljku. Sam npr. vprašujem 3. julija 1943 Veljka, kaj je s Prešernom, ker mi je Slavko pisal, »da je šel mož po češnje — vendar ni bila kakšna nevarnost?« Sicer mi je Miloš te dni večkrat pisal in povedal, da je premeščen in dodeljen k Marjanci. Bil je izredno slabe volje, ker z Marjanco ni hotel delati in zdi se, da tega v vodstvu niso razumeli. Sam sem se pa tudi v Kokri prepričal, da je za tako delo potrebno več zraka in tudi manevrskega prostora, zato se mi je Miloševa pozicija na žagi zdela ne samo vedno bolj nevarna, pač pa tudi vse bolj utesnjena. Zato sem že v pismu Veljku omenil, da ne razumem Miloša, zakaj tako vztraja na taki zaprtosti. In tudi ponovno, ko sem 13. julija pisal Jernaču, sem v zvezi z Milošem omenil naslednje: »Kakor sem slišal, si Prešerna izgubil. S kom in na kakšen način boš to izgubo nadomestil. Jaz bi jo na vsak način odprl na drugem mestu in nekoga poslal vanjo (tehniko). Le tako boš lahko z uspehom delal. Pogovorita se z Milošem — kje se sedaj drži. Tudi meni se je nespametno zdelo, da bi on še naprej vztrajal na svojem mestu do zadnjega. Navsezadnje bi ga še dobili. Saj tudi ne škoduje malo izpreleteti se. Jaz se (v Kokri) prav dobro počutim. Tako bo, upam, tudi z njim.« Dobro sem vedel, kako je cenil svoje osebne lastnosti in poteze, in ker se drugi v ta del človekovega bitja dostikrat niso preveč poglobljali, sem opazil, da so moje napisane misli izzvenele v najbolj sprejemljivi obliki. Če presojam ukaz Pokrajinskega komiteja in kasneje stališče Miloša in Jernača, potem je očitno, da sta mnogo tvegala, predvsem pa se je Jernačeva odgovornost zlasti povečala, ker je Matija od njega zahteval kadrovske in organizacijske rešitve. Lahko bi medtem prišlo do nesreče in vsa odgovornost bi padla na Jernača. Dogajanja s tehniko so potekala med velikimi zunanji dogodki, predvsem z reorganizacijo partizanske vojske na Gorenjskem, zato so bila prizadevanja okrog tehnike za nekaj časa nujno prepuščena odnosom na terenu.

Ko danes iz precejšnje časovne razdalje ponovno berem različna, danes že orumenela, zgodovinska pisma, ki zadevajo te dogodke, ponovno čutim, kako nas je kolektivno vodila visoka delovna zavest in enotnost v naših borbenih hotenjih. Naše medsebojne vezi so, skoraj bi rekel, premagovale vse ovire in delovale brežhibno, naši raznovrstni sodelavci so pri tem imeli odločujočo vlogo in obilo zaslug.

Znano je, da so v juliju in avgustu 1943 zamenjali politično vodstvo v škofjeloškem rajonu. Zaradi tega se je gotovo nekaj važnih problemov tehnike na novo odprlo. Konsolidacija novega vodstva je tekla vzporedno z novo nastalim političnim položajem: poraz Prešernove brigade na Žirovskem vrhu, Tarzanova izdaja in pasivizacija Matevža Bogataja-Franceljna. Bogataj je bil tretji član legalne trojke (Slavko, Francelj, Razin), ki je skrbela za Miloševe materialne probleme v tehniki, in je zaradi svojih poslovnih zvez vsepovsod po okolici imel zelo važne zadolžitve, predvsem v zvezi z razdelitvijo literature.

Po moji premestitvi iz Kokre na drugo delo sem se že 18. avgusta v škofjeloškem okrožju sestal z Dolinskim. Pojasnil mi je vse težave s tehniko v Loki. Po razgovorih, ki sem jih tedaj imel v PK z Matijo in potem še z dr. Vitom Kraigherjem, sem tudi več izvedel o bližnjih vojaških in političnih namenih vodstva, kar je bilo pač povezano z novimi nalogami in povsem novim tokom naše dejavnosti na terenu. Imel sem za svojo dolžnost, da Miloša čimprej vidim in se z njim pogovorim. Medtem sem Milošu poslal več sporočil in nasvetov, med njimi tudi, da naj čimprej zapusti bunker. Prvič sva se potem srečala

10. septembra 1943. Že naslednji dan, 11. septembra 1943, sem novico o srečanju takole sporočil Jernaču v Kamnik: »Včeraj se je pri nas oglasil Prešeren. Pot ga vodi v Selško tehniko. Tehnika v Loki je s tem prenehala delovati. To se bo zelo poznalo. Nič rad se ne poslavlja iz našega kraja. Nekaj dni bo porabil za »odmor« in sprostitev živcev, potem pa se bo spet besno lotil dela, ki pa bi ga tudi že najraje zamenjal. Pogovorila sva se o tem in onem. Prav z veseljem se spominja starih časov.«

Nekaj lepih zadnjih poletnih dni smo preživelih skupaj v bunkerju pod Sv. Lovrencom in prav dobro se spominjam, da sva se tedaj sestala z njegovim bratrancem Bojanom Ziherlom. Nagovarjala sva ga, naj odide v partizane, kar nama je obljubil, vendar besede ni držal. Čeravno sva z Milošem odslej delovala vsak na drugem delovnem področju, sva vendar še naprej redno vzdrževala medsebojne stike. Že v zimi po novem letu 1944 sva bila pogosto skupaj v Davči. V tem času nas je Miloš nekajkrat obiskal v bunkerju PK VOS.

V aprilu 1944 mi je Miloš sporočil, da bo odpotoval v Belo krajino. Nekaj toplih aprilskih dni smo še preživelih skupaj v glavnem pri Muštru v Martinj Vrh, s partizanskim imenom »Sarajevo«. Gotovo smo bili mi — naš kurir Gašper, Jelovčan, Daša, Tanja in jaz — tedaj zadnji po Miloševih harmonikarskih nastopih na znani aprilski konferenci gorenjske mladine, katerim je namenil s temperamentnimi gibi zadnje prijetne glasove svoje harmonike. Izraz na njegovem obrazu je že kazal znake zahrbtne bolezn. Miloš mi je pripovedoval, da bi rad potoval prek Kamnika in se pri Jernaču ustavil še za kakšen dan; po počitku pa bi pot spet nadaljeval. Naključje je hotelo, da se je prav tiste dni javil na PK VOS dotedanji načelnik PK VOS za Koroško Stanislav Runko-

Posnetek predstavlja udeležence prve Pokrajinske konference gorenjske mladine, ki je bila pri Podgrivarju v Davči 13. in 14. aprila 1944. To je bila hkrati tudi priložnost, kjer so se mladinci poslovili od svojega prvega urednika »Gorenjske mladine« Miloša Ziherla. Svoje slovo in uspešen zaključek konference je Miloš obogatil z zabavnim glasbenim programom. Fotoarhiv ZMS

Mišo, ki so ga poklicali v Center v Belo krajino. Tako se je Miloš pridružil skupini, ki je imela pravzaprav isto smer Martinj Vrh—Kamnik—Jevnica—Stična—Muljava—Žužemberk—Semič—Točka 24 (Črnomelj—Stražni vrh). Runko pripoveduje: »... pot do zveze nad Kamnikom je trajala več kakor 24 ur zaradi čakanja ob Savi in nočnega prevoza preko nje. Miloš je imel med potjo precejšnje težave z dihanjem (zaradi bolnih pljuč), zaradi česar so tudi kurirji svojo pot oziroma tempo primerno prilagodili. Miloša sem poznal kot popularnega, nadarjenega in prijaznega glasbenika še izpred vojne. Osebo sem ga spoznal tedaj na tej poti — govoril mi je, da je delal v tehniki, kjer pa je bil izredno slab zrak in je zato zelo upadel in da gre sedaj na zdravljenje. Na poti je imel s hojo dosti težav, vendar je napore molče premagoval. Po prihodu na kamniško kurirsko javko, kjer nas bi morali prevzeti novi kurirji po kratkem obedu, pa je tovariš uvidel, da v eni rundi fizično ne more prenesti poti, zato sem se takrat s svojim spremljevalcem priključil novi kurirski ekipi v smeri prehoda preko Save pri Jevnici in nadaljeval po začrtani poti.«

Miloševo življenje, delo in poslednjo pot po Gorenjski lahko še dokumentarno sklenem. To izpričuje v originalu napisano pismo, katerega je Jernač napisal 2. maja 1944 in poslal sestri Mari Pehar v Ljubljano. V zvezi z Milošem je napisal naslednje: »Ne vem, kdo vam je dejal, da je Miloš padel (op. N. K.: — v Ljubljano je prišla vest, da je Miloš zgorel v Vešterskem mlinu in je sestra v prejšnjem pismu to sporočila Jernaču). On je živ in ravno sedaj potuje preko mojega centra na Dolenjsko k bratu in sestri. Prilagam tudi njegov listič za mamo, ki ga bo gotovo zelo vesela. Z Milošem smo se odlično razumeli. Mnogo sta bila skupaj s Petrom (Jegorovim) in Hrenovim Pavletom (Razinom).«

Odgovor, ki ga je sestra Mara napisala in odposlala 18. maja 1944, potrjuje, da so zveze kljub počasnosti dobro delovale. V odgovoru, ki se nanaša na Miloša, berem: »Miloš. Mama je bila seveda pisma silno vesela, kar verjeti ni mogla, da je res. Žal ji je le to, da mu ne bo mogla odgovoriti. Z onimi kraji je silno slaba zveza. Lepo se ti zahvaljuje in te obenem prosi, če bi se lahko pozanimal za enega fanta, ki je odšel 8. septembra na Gorenjsko. Piše se Lado Habe, 15 let star, močan, okroglega obraza, temno blond, zelo živahen in korajžen. Menda se drži v kranjskem okraju, če se še, starše zelo skrbi, ker že od odhoda nimajo nobenega glasu od njega. Torej, če ti je le mogoče, poizvej...« — potem pa na koncu še enkrat: »Miloševa mama prilaga pismo za hčerko, ki je menda nekje v kranjskem okraju. Delo ima isto kot Mišo v začetku. Prosi te, če ji ga moreš odpremiti.« Po tem zadnjem je sklepati, da ta čas Zihlerova mama ni vedela, da je njena hčerka Vanda v Beli krajini.

Čeprav poglobitni del opisovanja črпам iz lastnih doživetij in spominov, moram dostikrat poseči tudi v arhive. V največ primerih gre za izvirna pisma, ki sem jih po vojni zbral in so v glavnem družinska zapuščina obeh padlih bratov Jernača in Jegorova ter tudi drugih. Zato sem skušal iz omenjenih virov zajeti vsebino, ki spada pod naslov imenovanega poglavja. Uradnih arhivov v glavnem nisem uporabljal, ker sem menil, da so ti bili že pogosto uporabljeni in objavljeni.

Ko se je brat Jernač v marcu 1943 kot pristojni odločil za ustanovitev tehnike na Primoževi žagi, je bila na terenu v rajonu Škofja Loka že mesece nazaj zasidrana močno razpredena ilegalna organizacija, ki je bila vezana na posamezne občinske sekretarje. To so bili sami znani škofjeloški prvoborci: Drago Vraničar-Fedja, Justin Dolinar-Adam, Ivan Franko-Zrinjski, Peter Kavčič-Jegorov, Jože Zupan-Metod, France Kavčič-Veljko, Franc Potočnik-Perun. Po

Tov. Zornici!

31.23

11.11.92

Mobiliziraj! Članci: Te bodo prebi-
teli. Mit-edem - Slovenca ne sme
v ~~postopku~~ nem. vojske odgovarjati na
vprašanja! Vse obli. Tebe in 2. vojsko
mobiliziraj.

Marija Gekot

Pari na številkah. Če me obpiše prikolaj št. 2., in ji
pismo št. 2. izpolni.

P.S.
Ko bo mobiliziral, obli. in te
pismu 3-4 najbolje, ki bodo odgovar-
jali na teren del. Mit Te - članci
Zujemo! Ker nam povsod pismo
primanjkuje. Hvala in obli. drugod!

Vest prima Ti pomagamo
v Slavka" (či
more ostati ne tereni) itd.

Povsod

5. 11. 43
 Tov. Jurič, Veljko! Variša!
 Čol vas pobediti pre-
 čel, kaj ji 2 ruski-
 razijs? Teht ni, "All. olina"
 in danes poran ječa Skopj.
 Črke vese in pihal etol
 Skopj. olina da pive vese-
 kaj potem, ne info-
 riraj. Če je, izdaj-
 te, navedite, kako - ječa
 Ublava, ki je postavljen
 za predmet "All. olina"
 avtor. pod. Var. Vostrob-
 "All. olina" naj imate plan

Teht pignimo in v du-
 plikatu!
 bledarite in terena gler
 ni in golobu stene (maji-
 to "Slavka" buržoazije)
 Vzemite jih po merinah
 najmanj 5 ali p. in
 vse (ker jih bomo po-
 leti, če jih boste post-
 p. malo vrgli v
 druge oborožja) - to
 naredit obvoim; in

nam. jurem. h. France-
S to ali
 Posiljam. Ti tudi
 materijal za juro-
 "All. olina" - postaji
 Milosin 2 d. d. d. d.
 tivan. vred!
 Uladine in
Y. stravel;

Se slišat, prijeli
 nisimo pobediti fo-
 ročil!
 Se slišat, ve ferene-
 in olot. "Slavka" obot-
 viti buržoazije postava-
 ma - se to odgovoriti
 Matyo zelot
 P.S. Obilicirajte
 - za kije v. h. v. h. h. h.
 v. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
 v. h. h. h. h. h. h. h. h. h.

Obe pismi Pokrajinskega komiteja sta zgovoren dokaz, kako so v tem ilegalnem delovanju deževala na rajon razna dinamična navodila

Arugi demani! (manje u skladu sa literaturom)

U primenu su stavovana mnoga rešenja. Za prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi.

U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi.

Na ovaj način razdelio se. Kao naj odgovornija za prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi.

U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi. U prvih sedam dana otislo je preko 1000 ljudi.

počasni posrednik!
Ravnatelj 10 Fr. Vel. varro. l.
do to stoji in ti izvesi vse.
Fotom. fr. uočaljšnec della del
L. Amni -
fr. uočaljšnec della del

Pravljica 19
Kavčič 18
Hvalič 15
Tompa 18
Slapčič 20
Rabarič 46
Pravljica 48
Hvalič 50

(D) N
Sveta 20 i 21 medija

1. 10. 1943
2. Kralj Slavko
3. Kragjičević Slavko
4. Lina Stupelj
5. Ivančič, žena
6. Ivča Kralj
7. Kajetan
8. Kralj, žena
9. Kralj, žena, mladi, kara Loka, žena
10. Dušič, žena
11. Kralj, žena
12. Kralj
13. Kralj
14. Kralj
15. Kralj
16. (17) Kralj, žena, kara Loka, žena
17. Kralj, žena, kara Loka, žena
18. Kralj, žena, kara Loka, žena

Pravljica 19
Kavčič 18
Hvalič 15
Tompa 18
Slapčič 20
Rabarič 46
Pravljica 48
Hvalič 50

(D) N
Sveta 20 i 21 medija

Prva pismena organizacijska navodila z dne 23. februarja 1943, ki jih je rajonski sekretar Jože Kavčič-Jernac poslal Lojzetu Hafnerju-Slavku, ko je v tem času kot ilegalec že postal vodilni funkcionar OF v rajonu Skofja Loka

zajetnem programu so ustanavljali in širili narodnoosvobodilne odbore in do- sledno popisovali vse moške (po letnicah). Vsak sekretar je to opravil za svoje terensko območje kot sistematično pripravo za njihovo mobilizacijo v parti- zane. V okviru tega programa so zbirali denar, ki so ga predvsem razdeljevali kot pomoč potrebnim družinam, zbirali so razne materialne potrebščine in or- ganizirali v ta namen potrebna skladišča. Nenehno so zbirali podatke o doma- čem in tujem sovražniku. Morali so biti zelo dejavni in se dnevno povezovati ter sestajati s svojimi sodelavci. Med temi političnimi delavci je morala delo- vati dogovorjena kurirska zveza. Redno so morali vzdrževati zvezo z vojaško enoto in o svoji dejavnosti pošiljati izčrpna organizacijsko-politična poročila. Ob tako zahtevnem delu se je vsa problematika še stopnjevala, ko so se parti- zanske vojaške enote začele množiti z novimi borci. Ta čas so se v loškem hri- bovju rojevale nove čete in preraščale v nove bataljone. Čim bolj so se v rajonu kot v okrožju prizadevali za nov priliv borcev, tem bolj je Pokrajinski komite pritiskal rajonske sekretarje, le-ti pa občinske, naj okrepijo in pospešijo mobi- lizacijo novih borcev. Pritisk pa ni bil hkrati nič manjši za povečano aktiviza- cijo sodelavcev in aktivistov za politično delo na terenu. Mnogo bremen je bilo treba prenesti na žene.

Rajoni v loškem okrožju so bili v vsakem pogledu najbolj izpostavljeni, tako tudi v zvezi z zahtevano aktivizacijo, kajti vsi so mejili na gorenjsko vod- stvo, ki je delovalo vedno znotraj tega okrožja ali na območju sedanje občine Škofja Loka. Zelo učinkovit kazalnik bi bili statistični podatki, ki bi pokazali, iz katerega predela okupirane Gorenjske so Nemci odpeljali največ mladincev v nemško vojsko. Po neki grobi cenitvi jih je bilo z Gorenjske (vštevši Litijo) v nemški vojski približno šest tisoč. Številni, ki so se vrnili na dopust ali po vojni, so največkrat zatrjevali, da niso našli zveze, ki bi jim posredovala vstop v partizane. Tega na Škofjeloškem ni mogel nihče trditi. Terenski delavci so večer za večerom s partizanskimi vojaškimi patroljami in po poprejšnjih do- govorih pobirali »nemške obveznike«. Tu bi rad mimogrede opozoril, da parti- zanska mobilizacija predstavlja posebne vrste spopad z okupatorjem, ki ima od svojega pričetka v januarju in februarju 1943 pa vse do konca svoje posebne razsežnosti. Ker je za rajon Škofja Loka še mnogo dokumentov dostopnih, bi bilo za lokalno zgodovino to koristno popisati. Sovražnik seveda vsega tega ni gledal prekrizanih rok. Tudi skrbne in vestne zaščite ter posamezni partizanski vojaški manevri niso mogli preprečiti posameznih nesreč, ki so se sem in tja pripetile na posameznih območjih. Tako vsestranska in izredna aktivnost, ki so jo v tem času še posebej razvili mladinci s svojo organizacijo pozimi in spo- mladi 1943, je takole opisana v knjigi SKOJ na Gorenjskem 1920—1948:

»Obnova terenskih organizacij, ki se je začela posebej po prihodu Borisa Kidriča na Gorenjsko konec leta 1942, je v škofjeloškem okrožju potekala dovolj hitro. Začelo se je tudi organiziranje mladine. Ze decembra 1942 je kot mladinski aktivist poslan na teren France Kavčič-Veljko. Nemška mobilizacija, ki so se ji zaradi neorgani- ziranosti terena fantje marsikje odzvali v velikem številu, je v škofjeloškem okrožju naletela na organizirano protiakcijo. Škofjeloški bataljon in čete na novo formira- nega Gorenjskega odreda so bili v stalni zvezi s političnimi delavci na terenu. Ti so pripravljali mladince, ki so dobili poziv za nemško vojsko, za vstop v partizane, jih zbirali na določenih mestih, kamor so jih potem prišli iskat partizani. Iz vrst borcev NOV so potem rekrutirali ilegalne aktiviste, ki so šli aktivirat mladinsko, pa tudi druge organizacije na teren. Ze pomladi 1943 je bila ilegalna aktivistična mreža po- stavljena v vsem okrožju.

Leto 1943 je v škofjeloškem okrožju potekalo v znamenju uspešne rasti orga- nizacije in uspehov pri delu.

(Jernač)

Kofje Loka, 25. 1. 43.

2

Hvale za pošto. Od overjam na nekaterih najbolj aktualnih vprašanjih, in tudi neke predloge bi stavil.

Zbiranje narodnih sil gre še vedno uspešno naprej. Trikotarje se fantje s propagando in našo overjenjem da grečo v domsko vojsko. Ugoden učinek je imelo dejstvo, da Nemci dosedaj še niso selili nič onih družin, katerih člani so bili zadržani pes v v hribe. Pri nekaterih fantih sem opazil, da jim ni po volji to, da naše gibanje nosi preveč težat stranke. To je precej velika okolnost pri našem delu in zato preležam, da se vse propagando postavi h bolj na narodnostno podlago - in da se, čeprav sem zelošno, h bolj eliminiro propaganda stranke kot take. To bi nam napravilo naše delo dosti lažje, ker imajo nekateri ljudje še vedno dosti predsodkov napram stranki. Naše gibanje naj bi imelo vsensreden značaj, socialna tendenca naj pa stoji zvenkrat nekoliko v ozadje.

Iz sigurnega vira vem, da bo z novo proklamacijo Gulejterja nasovo urejeno pozivanje Slovencev v vojsko. Govori se celo, da nas zvenkrat aploh ne bodo pozivali. Proklamacija bo izšla v soboto 27. 1. 43. ozirno na to dejstvo, bi bilo potrebno zavzeti primerno stališče glede pobiranja fantov - oziroma vprašanje je, ali naj se v tem zadejem službuje medljuje s pobiranjem, v kakšen obsevu in kdaj. Z ozirno na prilike na boji sili bi ne bilo napačno preločiti za par tednov. Tudi vprašanje orožja zahteva to.

V Ljubici je stvar pripravljena - namreč pobiranje, ravno tako sem uredil postopek glede Čerfarjev in bo tudi tam v kratkem pripravljeno. Za Čv. Dub sem tudi že naročil. Za Stara Loka in okolico rabim še nekaj podstkov - toda nekaj že sedaj lahko poročam, kateri fantje so že doma in ki naj bi se jih rekrutirali: Pritetov Matevž, Kompov Jenez (za tega bi šelel dobiti kaj podstkov, ker se mi ne zdi sigurno), Mihelič Tudi Sa. Kuc, Špeglerjev Franc, Bluca Anton - zdostale pa morem dobiti še informacije. Tukaj nimam še vedno nobenega Kaupnika, pomagati si z našimi domašini.

Če prenos pošte bi predlagal "Grogar", ki naj bi jo prenešel. Tudi na tole mojše pismo bi rad kmalu imel odgovor v rokah, če boljki bi pa bil osebni sestanek.

Pozdravlja Te

"Slavko"

Slovenci ne bodo več pozivani v vojsko, pač pa bo postopen režim. Ogljubi se se policijske ure in pa masovne pobiranja naših ljudi na razne dele. Moskva je v Londonu pri emigrantski vledi protestirala glede "ihajloviša" - ker ne sodeluje s partizani. - Končno se je dosegel sporazum in je tudi M. priznan od Moskve. Ogljubi se dinastija in socialistične vledi

Pismo Lojzeta Hafnerja-Slavka, s katerim odgovarja Jernaču na njegovo pismo; ilustrira tedanje politično stanje na terenu in hkrati daje informacijo o opravljenih nalogah

Priznanje za uspešno delo je mladina dobila na I. kongresu Zveze slovenske mladine, ki je bil od 10. do 12. oktobra 1943 v Kočevski Reki. Prehodno zastavico je dobilo škofjeloško okrožje na Gorenjskem, kjer mladina kljub najhujšemu gestapovskemu terorju ni klonila, kjer je iz nič ustvarila 120 terenskih odborov ZSM, podpirala ves čas naše junaške partizane in dala naši NOV 800 novih borcev.»

Zelo zanimive so tedanje vsebinske povezave, ki so v dokumentih še ohranjene in so tekle med Milošem na žagi in mladinskimi partizanskimi funkcijami, ter zlasti veliko navdušenje, ki je mladince prevevalo pri propagandnem delu. Še bolj dragoceni pa so bili resnični rezultati, ki so jih pri tem dosegli.

Ko so se partizanske vrste v tem času tako množično povečale, se je na novo spletlo tudi na stotine družinskih vezi s partizani in samim gibanjem. To je pomenilo za terenske politične delavce številne nove probleme in kopico dodatnih odgovornosti. Medtem ko je vsa skrb posvečena nenehnemu utrjevanju politične oblasti, ki jo je predstavljala vse bolj razvejena struktura posameznih odborov, je bilo potrebno še in še ostriti čuječnost nasproti vsem grobim in tudi rafiniranim oblikam, ki jih je začel sovražnik intenzivno uporabljati. Poleg vse zločinske okupatorske dejavnosti sta na Gorenjskem ta čas še aktivno delovala za razbijanje osvobodilnega boja dva vidna pooblaščenca ljubljanske belogardistične centrale dekan Škrbec iz Kranja in nekdanji senator Brodar iz Šenčurja. Hotela sta ohromiti partizansko vojsko tudi v naših predelih. To jima je delno uspelo v Šenčurju in v Cerkljah poleti 1942, ko se je pod njunim vplivom razkrojila in razšla glavnina Krvavške čete, delno pa so četo Nemci zaradi izdaj pokončali na Krvavcu. Brodarjevi obiski na loškem terenu niso imeli uspeha, ker organizatorjev za svoje delo ni več mogel zbrati. S pobegom sta dekan Škrbec (v Ljubljano) in Brodar (na Dunaj) pokazala, da je njuno protiljudsko delovanje na Gorenjskem postalo za oba življenjsko nevarno.

Ne smemo pozabiti na zemljepisno lego Škofje Loke. Tu so bila glavna vstopna vrata v tisti del zaledja, kjer se je na Gorenjskem krojila usoda partizanske vojske in narodnoosvobodilnega gibanja. Ne bom našteval in ponavljal vseh znanih zgodovinskih dogajanj, ki so se tod razvijala od začetka narodnega upora — vstaje pa do njegovega zmagovitega konca. Nedvomno je bil tedaj položaj Škofje Loke izjemen in povsem drugačen od drugih mest na Gorenjskem. Okupatorjevi varnostnopolicijski organi Südost so imeli sicer svoj sedež na Bledu — koncentracija njihovih podzemnih akcij in policijskih terorističnih dejanj pa je bila nenehoma usmerjena proti vodstvu osvobodilnega gibanja, ki je bilo na škofjeloškem ozemlju. Iz dokumentov, ki jih lahko berem iz bogatega arhiva (nakljub vsem okupatorjevim pritiskom), kako je imelo pokrajinsko vodstvo ravno rajon Škofja Loka za vzorec, kako naj bi se organizacija gradila tudi v drugih gorenjskih mestih. Tu na tem terenu so se tudi največ gibali člani Pokrajinskega komiteja Jakob in Lenart in drugi ter skupaj s političnimi delavci pretresali položaj. Nепrestano so razprave tekle o uspehih in neuspehih mobilizacije, kako in kje se postavljajo NOO, kakšna je njihova sestava, kakšna je njihova aktivnost in kako je gibanje zavarovano pred nacisti, pred belogardisti in domačimi izdajalci. Največja skrb rajonskega sekretarja je bila, da bi že s samo strukturo oblasti, katero je bil dolžan postavljati, gradil hkrati tudi obrambo, s katero bi preprečeval prodor sovražnika v partizansko zaledje. Čeprav takrat mnogih oblik sovražnega delovanja na terenu še nismo znali pravočasno ugotoviti niti nam še niso bile znane razne njihove metode, so nas vendar že zelo zgodaj opozarjali, kdaj in s kom je v konkretnem

primeru povezovanje ogroženo. V spomladanskih mesecih 1943 lahko govorimo o pravem navdušenju, ki je bilo med ljudstvom za partizansko gibanje. Ljudje so sem in tja pozabili, da je sovražnik še v deželi, in so v nedeljah matere, očetje, sestre in dekleta hodili obiskovat svoje sinove, brate in fante v posamezne partizanske čete. Občinski sekretarji so v poročilih tako početje ostro grajali in v tej zvezi skrbno in podrobno opisovali razmere na terenu. Občinske organizacije so na terenu razvile izostren pregled nad tistimi prebivalci, ki so živeli zunaj narodnoosvobodilnega gibanja ali pa so bili v neposredni okupatorjevi odvisnosti. Ta oblika dela je postala stalna, z njo pa je naraščala avtoriteta partizanske oblasti. Zelo trezno in z občutljivo življenjsko mero je bilo potrebno izvajati navodila vodstva, hkrati pa imeti tudi veliko smisla in pravega občutka za težave ljudi na terenu. V takratnih razmerah je že najmanjša napaka skoraj vedno pomenila izgubo glave. Ob tako burnem razvoju je bilo tedaj najvažnejše obdržati trezno glavo in še naprej hladno in objektivno presoјati položaj. Danes je zanimivo brati pisma, v katerih Jernač svari pred nekaterimi naivnimi ocenjevanji v zvezi s pobudami in nagnjenji določenih ljudi ali skupin pred prevelikim vpogledom v organizacije NOB in skoraj preroško napoveduje nesreče in žrtve, ki bi jih lahko prineslo preveliko zaupanje. Danes so žal le bolj poznane žrtve in nesreče kakor pa razlogi, zaradi katerih je prišlo do njih. Zato trdim, da sta bila tudi Miloševa velika prednost in uspeh v tem, da se je v posameznostih in širšem konceptu skupnega delovanja popolnoma strinjal z Jernačem. Zaradi enotnega gledanja in ocenjevanja vseh dogajanj tudi znotraj gibanja sta znala postaviti uspešne obrambne okope — zanj je bilo še posebej usodnega pomena, da se je v novem delovnem okolju tudi tako vedel. V tem pogledu je bil oster in zelo kritičen — tako tudi v svojih pismih ni varčeval z besedami in je kritično obravnaval posamezne poteze nekaterih funkcionarjev. S te strani mi je tudi razumljiva ocena, ki jo je Milošu dal Slavko, in če vemo, da je bil Slavko njegova prva glavna zveza z zunanjim svetom, potem vidimo, da je Miloš v vsakem pogledu visoko spoštoval zakon konspiracije in delitev dela.

Mimogrede poglejmo v zvezi s konspiracijo še primer, ki pove, kako so jo spoštovali sami partizani v rajonu. V takratni bližnji krog sodelavcev Jernača in kasneje Miloša je spadal še Lojze Berčič-Miro, doma iz Stare Loke. V začetku aprila 1943 je bil poklican iz Škofjeloškega bataljona kot novi rajonski sekretar ZMS za Škofjo Loko na sedež rajonskega komiteja. To se je dogajalo v tistih dneh, ko smo bili tehniki iz Poljske doline pri Jernaču v Gabrovem — Bukovju. Lojze Berčič-Miro se svojih srečanj in pogovorov, ki jim je v teh dneh prisostvoval, takole spominja: *»Sveže se spominjam, da smo se tedaj Miloš, Veljko in jaz podrobneje domenili o programu sodelovanja v mladinskem tisku. Miloš je bil zlasti zainteresiran za povečani priliv prispevkov iz vojske in terena za mladinsko literaturo. V spomin pa se mi je vtisnila še posebej konspiracija, ki sem jo tedaj moral upoštevati pri svojem delu. Tako na primer nisem vedel, kam je Miloš pravzaprav odšel, ko nas je zapustil. In ko sem se naslednje mesece z njim dopisoval, sem sicer vedel, da dela v tehniki, kje pa se je ta nahajala, tega nisem vedel. Ko se je Miloš občasno pojavil pri Jernaču, sva se srečala tudi midva. Čeprav je bil v pogovoru ljubezljiv, dostopen in šaljiv, pa vendar Primoževe žage nikoli ni omenjal, zato tudi tedaj nisem zvedel za kraj, kje se tehnika nahaja. Nam partizanom je prišlo v kri in meso, da nismo vpraševali po nečem, kar se nas ni tikalo. Teh strogih meril konspiracije sem se naučil pri Jernaču že na začetku najinega skupnega sodelovanja.«*

Na sliki je »Podskalčnikova« hiša v zgornjem Karlovcu (danes Poljanska cesta 24) na vohu v Skofjo Loko, v kateri se je OF zasidrala že zelo zgodaj. Po dražgoški bitki (januarja 1942) je tod za nekaj časa našel zatočišče oboleni borec Justin Dolinar-Adam. Tudi ranjeni Peter Kavčič-Jegorov je poleti 1943 v tej hiši dalj časa okreval in od tod razvijal mestno organizacijo OF ter vzdrževal zvezo z Milošem Ziherlom na Primoževi žagi. Trije člani »Podskalčnikove« družine, sinova Ciril in Janez ter hčerka Francka Jurjevič, so bili vse do svojega pregonu in uničenja (februar 1944) najaktivnejši sodelavci NOB

Poleg Primoža so bili Milošu posebno odrejeni tovariši Lojze Hafner-Slavko, Pavle Gosar-Razin in Matevž Bogataj-Francelj, s katerimi je komuniciral neposredno ali posredno in prek njih dopolnjeval svoje zahteve. Za temi tremi se je zvrstila, lahko bi rekel, cela četa legalcev — aktivistov, ki so tako ali drugače sodelovali, ko tudi sami niso dostikrat vedeli, komu in zakaj je kakšna stvar namenjena. Za lokalno kroniko NOB pa bo le potrebno, da se iz dokumentov izluščijo in razkrijejo imena teh številnih aktivistov, ki so kakorkoli sodelovali. Danes je to še rešljivo, ljudem, ki dogajanja niso doživeli, pa bo dokumente težko komentirati. Poleg sorodnikov, kjer je ob krizah našel zatočišče, je legalka Cirila Jamnik-Saša z njim neposredno sodelovala. Marija Jamnik-Jadranka, ki je uspešno povezovala mladinsko organizacijo, je bila tudi aktivni člen v povezavi med sekretarjem Mestnega komiteja Jegorovim in Milošem. V neposredni krog Miloševih sodelavcev poleg Primoževe družine spadajo še Ivan Kavčič, Pavle Jamnik, Tončka Hafner-Špela, ker so bili organizirano zadolženi za opravljanje raznih zaupnih nalog. Iz dokumentov je razvidno, da je bil tudi rajonski sekretar Avgust Barle-Ambrož v Medvodah občasen in močan dobavitelj papirja in matric iz znanega Miklavčevega skladišča.

Mimogrede želim omeniti še skromno podrobnost, ki se končno povezuje z opisanimi odnosi, kako je bilo s konspiracijo pri vzdrževanju odnosov in povezovanju ljudi. Cirila Jamnik-Saša je pripovedovala, da jo je Miloš poslal

k nekaterim ljudem, in ve povedati, da so se je v Zihlerlovi trgovini zelo zbal. V dokumentih berem Jernačevo pismo, napisano že 8. aprila 1943, ki ga pošilja Slavku v zvezi z gospodarskoorganizacijskimi navodili, tudi naslednje: »*Povezati se moraš še z Mileno ali Bojanom Zihlerl pod geslom ‚Tošč‘.*« Primer dokazuje, kako je bilo potrebno odnose z ljudmi zelo precizno vzpostavljati in zagotoviti tajnost in zaupanje.

Tako se je tudi varnosti in tajnosti vzdrževanja medsebojnih zvez posvečala izredna skrb in pozornost. Poleg obstoječe kurirske zveze, ki so jo vzdrževali Slavko, Francelj in Saša, si je Jernač zgradil še popolnoma samostojno zvezo, ki so jo poznali le tisti, ki so bili vanjo vključeni. Delovala je ves čas. Razumljivo, da jo je še posebej Miloš kot njen najbolj izpostavljeni član držal v strogi tajnosti. V bistvu je bil to preprost »kanal«, ki so ga od Gabrovega naprej sestavljali Franc Volčič — po domače Enderc, Pavle Ambrožič-Tonač (Sulčkov Pavle), Ivan Kavčič (moj oče), Primož Prezelj in Miloš Zihlerl. Primož in naš oče sta vpeljala navado, da sta zvečer po končanem delu na hlodih pred žago ob medsebojnem pogovoru izmenjala še pošto in obvestila. V času, ko ni bilo nevarnosti, je oče stopil na žago tudi k Milošu. Za dva stara soseda in znanca je bilo to nekaj čisto normalnega. Prek omenjenega načina in izmenjave pošte je Miloš pošiljal moji sestri Tončki Hafner tudi letake in sestavke, ki jih je prevajala v nemščino, in pošto, namenjeno dalje v Ljubljano.

Glede omenjene zveze pošilja Miloš 23. avgusta 1943 Jegorovu naslednje sporočilo: »*Literaturo zate bom pošiljal po drugi poti, ni treba, da bi tvoj oče preveč hodil tja, kjer je do sedaj dobival, ker je verjetno, da sedaj malo bolj pazijo na njega. No, pa to bo še najlažje. Za ostalo bom pa skušal mobilizirati mladince, ki menda še največ delajo in so najbolj požrtvovalni.*« Povedal je še, da je pisal tudi domov in priložil še pismo za brata.

Nazadnje mislim, da tudi zveze, ki jih je Miloš vzdrževal prek članov naše družine z Ljubljano, povezujejo krog uspešnega in širšega sodelovanja. Povsem naravna je bila njegova skrb za mamo in ostale družinske člane. Kako vzpostaviti stik z mamo v Ljubljani, to je bilo zanj najbrž dvakrat težje kot za marsikoga drugega. Preko kakšne in katere zveze naj vzpostavi stik z materjo, da je ne bo pri tem sam spravil v nevarnost? Vzpostavljena zveza je morala biti taka, da ji je mati resnično zaupala. To je bila za Miloša samega tedaj težko rešljiva želja. Ta velika težava je bila zanj premagana v trenutku, ko sva se po opisanem naključju novembra 1942 znašla prav midva skupaj v bunkerju v Poljanski dolini. Kakor sem že povedal, sem že zaradi potreb pred prihodom Miloša Zihlerla vzdrževal zvezo z domačimi v Ljubljani. To zvezo so vzdrževale moja sestra Tončka Hafner, ki je bila v Škofji Loki, ter druga sestra Mara Pehar in svakinja Francka Kavčič. Obe sta z družinama že 1941 pobegnili v Ljubljano. Sestra Mara je Zihlerlovo mamo poznala še iz mlajših let iz Škofje Loke in prek mene tudi partizanske okoliščine. Vse to je pripomoglo, da so bile hkrati tudi premagane velike ovire, ki jih je morala Miloševa mati v Ljubljani upoštevati zaradi globoke ilegale.

Še isti mesec, torej v novembru 1942, je Miloš po omenjeni utečeni zvezi sporočil mami in svojemu dekletu v Ljubljani, kje je. V Ljubljani je tako vzpostavljena zanesljiva ter čvrsta zveza med sestro Maro in Zihlerlovo mamo trajala vse do konca decembra 1944, ko je zaradi izdaje neke »Neže« morala Miloševa mati pretrgati večino svojih dotedanjih stikov in se popolnoma umakniti. Od novembra 1942 do aprila 1943 sta Miloševa pošta nosila k Tončki Hafner

v Škofjo Loko Jagaršnikova Milka iz Srednje vasi, kasneje, ko je bil Miloš na Primoževi žagi v Škofji Loki, pa moj oče. Omeniti moram, da na teh zvezah, ki so tekle med našimi v Škofji Loki in Ziherlovo mamó v Ljubljani, nikoli ni prišlo do nesreče, izdaje ali kakršnekoli provokacije, ker smo čuvali skrajno konspiracijo. Nekaj drobnih, vendar spomina vrednih dogodkov ve še danes povedati sestra Mara iz teh časov in omenjenih zvez. Povedala mi je naslednje:

»Gotovo je bil stik, ki sem ga vzpostavila s posredovanjem Miloševe pošte z njegovo mamó, tudi zanjo v tistem trenutku nad vse dragocen. Saj je to bila pravzaprav edina živa zveza, ki jo je lahko tedaj vzdrževala s sinom. Včasih je morala pri nas prenočiti. Vendar moram reči, da o svojih težavnih življenjskih razmerah ni nikdar tožila, tudi o svojem ilegalnem delu ni govorila. Pač pa je pokazala dosti skrbí za življenjske stiske drugih, zlasti otrok. (To zgovorno dokazuje natančen opis dočka, ki ga je iskala pri gorenjskih partizanih.) Često je izražala skrb in žalost, ko ni bilo nobenih zanesljivih sporočil o sinu Branku. Imela sem občutek — pravi sestra Mara dalje — da čestokrat Ziherlova mati ni vedela, kje bo lahko noč prespala. Nekoč, ko nas je obiskala oblečena v neobičajno pomlajeno obleko, s črnimi lasmi in velikim klobukom, je sprva sploh nisem spoznala. Na mojo vidno osuplost je odgovorila, da se je včasih tudi takega načina treba poslužiti. Tudi jaz sem jo, mislim, vsaj dvakrat obiskala v njenem stanovanju v Malgajevi ulici — kjer je živela skupaj z družino. Ob priložnosti, ko nas je obiskovala v stanovanju v Verovškovi ulici, nam je nekajkrat prinesla tudi odrezke za kruh. Sinovi se še danes spominjajo, ko so hodili v pekarno in se pri tem balí, če bodo odkrili, da so bili ti ponarejeni. Glede pošte sva se po prvem srečanju domenili, da naj jo zadržim pri sebi, ona se bo pa od časa do časa sama oglasila pri meni. Najbolj mučni pa so bili tisti dnevi in tedni, ko se je tudi v Ljubljani zvedela novica o krvavih dogodkih v Škofji Loki po zažigu v vežtrskem mlinu. Zveze s Škofjo Loko so bile prekinjene, ker so tudi sestro Tončko in očeta zaprli. Zato smo nekaj časa ostali brez pravih sporočil. Tudi med tem časom se je Ziherlova oglasila pri meni. Nad obema je visela težka mora, vendar o tem nisva spregovorili. Zato ni moč z besedami povedati, kako nama je obema odleгло, ko sem najprej prejela Jernačevo, ona pa Milošovo pismo. Šele tedaj sva spregovorila tudi o vežtrskem mlinu in dejala mi je, kako tesno ji je bilo tedaj pri srcu, ker je imela občutek, da ji nekaj prikrivam. Podobno kot prejšnja je tudi tedaj prečitala pismo pri meni in se še posebej vzdostila nad novico, ki jo je poslal Miloš in v njej sporočal, da je »mali stric« (Svetko Kobal op. N. K.) prišel v partizane. To je bilo tudi zadnje sporočilo, ki sem ga ni posredovala, čepra je še čestokrat prihajala vse do konca decembra 1944. Snovine na te težke dni sva obujali šele v svobodi, ko me je nekoč v Škofji Loki obiskala.«

Dva pglavítna razloga sta me navedla, da sem tudi dogajanja ob ustvarjanju pogojev za delo na Primoževi žagi širše in podrobneje opisal. Prvi je ta, da je Miloš deloval v posebnih razmerah in sam. Zato je bilo treba postaviti učinkovito zunanjo organizacijo, ki s svojim delom ni zapuščala nobenih sledi, ki bi sovražnika lahko pripeljale na njegovo sled. Drugi razlog pa je ta, ki ga je prav praksa potrdila, tj. da tehnika mora vzdrževati in opraviti svoje poslanstvo. Če se spomnim različnih dogodkov, ki so se v juliju in avgustu 1943 po vrsti dogodili na ožjem in širšem območju Škofje Loke, kot so: ustanovitev Prešernove brigade, sestanek šefa blejskega gestapa Helmutha Rosumecka s partizanskimi vojaškimi voditelji v Davči in nato bitka ter poraz Prešernove brigade v Žirovskem Vrhu in nazadnje izdaja partizanskega dezerterja Tarzana ter tragedija znanih loških družin, ki so s tem v zvezi sledile, je preživitev tehnike sredi Škofje Loke ne daleč od sedeža gestapa zares velik uspeh in to zlasti celotne organizacije OF.

Oseбно sem prepričan, da je na kasnejši položaj tehnike v tem obdobju poleg omenjenih dejstev v precejšnji meri vplivala odločitev, da je bil sekretar Jernač prestavljen v Kamnik. Prva posledica tega je bila, da je svojo aktivnost

odpovedal Matevž Bogataj-Francelj. Jernačevi nasledniki so ob kopici novih organizacijskih problemov in tudi poslabšane politične situacije zanemarili novo vlogo Franceljna. Že prej je iz Miloševega pisma z dne 15. avgusta 1943, naslovljenega na Jegorova, razvidno, da mu je pisal brat France-Veljko, ki izraža bojazen, da bo v domačem okrožju počasi vse zaspalo. Iz pisma je dalje razvidno, da se je Miloš s to oceno strinjal. Zapisal je: *»da se tako zdi tudi meni, saj okrožni sekretar menda spi, vsaj pošte ni od njega nikakor dobiti. Zato se mi zdi potrebno, da sami brez ozira na speče primemo stvar v roke. Sicer je moje delo drugo, vendar bom napravil, kar mi je mogoče v tem položaju, da se malo razgiba vsa stvar. Mislim, da bomo mi trije z Dolinskim morali precej sami opraviti, vse v tem rajonu, ker drugi se res premalo zanimajo za stvar pa bodisi legalci ali ilegalci.«*

Miloš je v začetku septembra 1943 zapustil tehniko ne samo s trajnimi rezultati, temveč je še posebej pomembno to, da zaradi njega in tehnike ni bil nihče zaprt ali celo izgubil glave. Če iz današnje časovne razdalje napravimo vzporednico med dobo, v kateri je delal in živel v Škofji Loki, ter med časom v letu 1944, v katerem je delovala tehnika v veštrskem mlinu, in primerjamo s takratno tragedijo, ki je potegnila za seboj njen požig in smrt štirih partizanov, ki so zgoreli v njej, petdeset ustreljenih talcev in množične aretacije Škofjeločanov, potem moramo potrditi, da je bil obstoj tehnike na Primoževi žagi edinstven in predvsem rezultat zrelo zasnovane in pravilno vodene širše politike OF in vsakega posameznika, ki je bil z njo kakorkoli povezan. Sicer se februarska krvava dejanja povezujejo že z verigo široko zasnovanih okupatorjevih pomorov na Gorenjskem.

Bralcem lahko povem, da sem se tragedije v »veštrskem mlinu« širše dotaknil v zapisu, ki sem ga napravil v zvezi z delovanjem VOS na Gorenjskem, kjer je opisano razkrinkavanje gestapovskega podzemnega delovanja. Kdor se bo seznanil še s temi ugotovitvami, si bo lažje predstavljal, kako je bilo tudi gibanje NOB ogroženo, kajti v opisanem obdobju se je pravzaprav spletala najbolj drzna igra gestapa proti partizanom na Gorenjskem. Jugoslovanski obveščevalni strokovnjaki so po analizah, napravljenih po vojni, ugotovili, da s tako prevejano obveščevalno metodo gestapo ni nastopal nikjer v Jugoslaviji in se s tolikimi uspehi uveljavil, kakor je to uspelo doseči šefu gestapa na Bledu kapetanu Helmuthu Rosumecku, ko je prodrl v več partizanskih centrov. Zaradi njegovih podvigov ga obveščevalni analitiki postavljajo v vrh najspособnejših in najuspešnejših sovražnikovih obveščevalcev v Jugoslaviji. Zato je bilo izrednega življenjskega pomena, kako so izbirali, postavljali in zadolževali sodelavce za posamezne naloge. Izhodišče gestapovske obveščevalne igre je bilo, da se je nosilec igre gestapovec Rosumeck predstavljal za simpatizerja partizanskega gibanja. Zaradi terorja, tragedij in tudi političnih špekulacij tudi naivnežev v vrstah narodnoosvobodilnega gibanja ni manjkalo. Nekaterim so oči zamegljevale celo posamezne načrtno izpeljane usluge. Moč in sposobnost političnega delavca je prišla ob tem še posebej do izraza, če je znal odkrivati in pravilno ocenjevati oblike raznih vabljevih poudb in jih ljudem pravilno in pravočasno razkrinkavati.

Tehnika na Primoževi žagi in še nekateri ilegalci, ki so tudi delovali po mestu, so imeli relativno varno delovno zavetje. Le-to je sestavljala gosta mreža narodnoosvobodilnih odborov s stotinami aktivnih sodelavcev. Znotraj njih so delovale posebej zadolžene skupine za posamezne dejavnosti. Vsi pa so bili

naslonjeni na Škofjeloški partizanski bataljon, ki je bil razporejen po zalednem hribovju.

Ko zaključujem to svojo pripoved o Milošu Ziherlu, moram povedati, da se nisem mogel zadovoljiti z ugotovitvijo, ki jo je dal Svetko Kobal v svojem prispevku, češ da sta drugo vzporedno dejavnost o razvoju tehnik že opisala Emil Cesar in Jože Krall in da k temu pač nima kaj dodati, zato se bo osredotočil posebej na vsebino, ki nam jo je podal. Imel sem za potrebno, da zaradi objektivnosti prispevek dopolnim in nekatere bistvene stvari tako rešim iz pozabe. Vprašujem se, zakaj je potrebno, da se danes po štiridesetih letih ponovno vtihotapljuje v zgodovinisje NOB preživete in obsojene sektaške metode.

Tov. Jernač-

Mo vezi Matije dostavljam pismo od tov. Benko. Odgovor prosim, da odias po isti vezi, ker je najhitrejša.

Glede Matijca prosim, da se končno v četah pojasni kako je z njegovo zadevo. Javil namreč je, da ima poljsanska četa še vedno nalog za njegovo likvidacijo. Jaz sem ga potolažil in zato ponovno prosim, da bi se zadevo uredilo.

MO. Kranj je po tov. Benko in tov. Borovcu prosil pred 14 dnevi za prisilno mobilizacijo Marjana Bajželj / Masterl / iz Bitnje. Masten pa smo se prepričali, da je Marjan popolnoma naš človek in prosim, da se vsako izjanje napram njemu opusti. Enako naj se opusti vsak progon proti njegovemu bratrancu Masterlu /tovarna žirne/ v Bitnju. Tudi glede njega so informacije najboljše. Radi varnosti, ker se ga je namreč od naše strani že iskalo, se je začasno umaknil in se bo vrnil, ko bo progon prek ican.

Prosimo bodi tako prijazen in ukreni odnosno odredi vse potrebno.

V nadi, da mi bo kmalu dana prilika spoznati Te osebno, kar iz srca želim, Te iskreno pozdravljam

Smrt fašizmu-sv-obodo narodu

Marko.

28. VI. 1943

Zgornje pismo je napisal in poslal Milko Hojan-Marko. Primer Silve Janša-Darje, za katero je Hojan sprožil provokatorsko obremenitev, je S. Kobal v svojem zapisu razčlenil in razjasnil. Silvo — partizanko Darjo bi morali po tej obremenitvi v partizanih obravnavati kot gestapovsko sodelavko. Februarja 1944 je Darja zgorela v tehniki v večrskem mlinu. S tem pismom pa se Hojan to pot poteguje za Franja Cerarja-Matica in Masterla iz Stražišča, ki naj bi jima pretila nevarnost s strani partizanov. Potrebno je pojasniti, da se Hojan in Jernač nista nikoli spoznala, da ljudje iz Stražišča niso spadali v področje škofjeloškega rajona, in da je bil Franjo Cerar že pred tem sporočilom povezan z Jernačem.

Mlada partizanska obveščevalna organizacija je že zelo zgodaj ugotovila, da je na delu pretkana gestapovska igra. Na več načinov se je gestapo skušala preriniti v partizanske vrste. Partizani so morali naglo ukrepati in zavreti razbijanje organizacij OF. Izid nove podtalne bitke je bil tak, da je široko zasnovana obveščevalna kombinacija gestapa propadla in ji je ostala samo še najbolj surova oblika — pobijanja talcev.

Iz zgornjega primera je gotovo zanimivo to, da npr. Franjo Cerar nikoli ni vedel, kako ga je partizanska obveščevalna organizacija rešila iz gestapovskih krempljev in tudi kasneje v partizanih varovala pred nepremišljenimi dejanji.

Znova in znova bo še posebej na Gorenjskem potrebno proučevati, zakaj je v pozni jeseni 1942 slovensko vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja uvidelo, da je v marsičem potrebno menjati dotakratno linijo in ustvariti pogoje za novo široko pridobivanje množic. Menim, da bomo morali tudi v zgodovinisje NOB vnesti znova več tistega duha, s katerim je Boris Kidrič decembra 1942 tako učinkovito pregnal krizo NOB na Gorenjskem in jo spremenil v nov polet in nove zmage.

Mimogrede bi lahko omenil, da niti Donu, še manj pa meni, ni bila pot tako pripravljena. Donove nadaljnje poti nisem raziskoval, vem pa zadržno, da je ubral samosvojo pot, ki jo je naslonil na svoje zveste sodelavce v Goričanah in Medvodah, da je postal že v letu 1943 v našem partizanskem svetu popularen in da sem v njegovem družinskem arhivu bral pozdrave in pohvale visokih partizanskih funkcionarjev, ki mu jih že jeseni 1943 pošiljajo iz Primorske in Bele krajine.

Pri roki imam dve lastni izvorni pismi od 3. in 15. julija 1943, pisani iz tehnike v Kokri, kjer med drugim pojasnujem, kako sva z Bodinom dokončala tehniko in kako že pošiljamo na teren literaturo. Tehniko da smo zgradili z lastnimi rokami in popolnoma samostojno brez terenskih delavcev, ki so se najslabše pokazali. Stvari sem izvedel le in izključno po svojih zvezah, ki sem jih še vzpostavil na terenu Škofje Loke. Drugič pa sporočam, da bo v kratkem zrasla še druga tehnika — napovedujem pa že tudi tretjo. Pohiteti moramo, da bomo nadoknadili zamujeno in prehiteli one na desni strani Save.

Resnično so tretjo tehniko zgradili moji nasledniki, saj sem jih 10. avgusta 1943 zapustil že šest, ki so bili tedaj razporejeni že v dveh tehnikah. Iz teh sklepnih misli bo bralec lahko razbral, da se je med nekdanjimi tremi pionirji iz poljanske tehnike razvila tiha, vendar zdrava tekmovalna borba, zato je opisovanje tega v opisani čas vezanega dela zgodovine ne samo pomanjkljivo, temveč tudi neobjektivno, ker je ves Kobalov opis zgrajen in sestavljen tako, kakor da je Poljanska tehnika imela samo enega in edinega pionirja.

Na koncu svojega prispevka bi želel povedati še, kaj mislim o našem tretjem pionirju Edu Bregarju-Donu. Pekla bi me vest in vedno skelelo, če tega ne bi storil, kajti Don je bil velik in ustvarjalen duh. V četi sva bila le kratek čas skupaj, vendar dovolj, da sva se še bolj zblížala, čeprav sva se poznala še iz ljubljanskih šolskih dni. Najino sodelovanje je bilo vseskozi složno, obenem poučno in tudi zanimivo. Pri tem sem ugotovil, da je njegov pristop k delu nekaj posebnega. Česar do tedaj nisem poznal. V njegovi ideji in praksi je odsevala drznost in neverjetna vzdržljivost. Vse, česar se je lotil, je tudi do konca speljal. Lotil se je velikih stvari, ki so bile sprva videti neuresničljive. V partizanih sem srečal dva močna in vendar oba nemirna duhova; prvi je bil Don, drugi pa Jakob. Oba sta nastopila na začetku prelomnega obdobja NOB na Gorenjskem in vsak po svoje sta dala velik zgodovinski pečat narodnoosvobodilnemu gibanju. Po štiridesetih letih se še danes živo spominjam najinih prvih dni v Poljanski dolini. Zagnanost, s katero se je lotil dela in njegove tehnične uresničitve, se mi je dozdevala tedaj prav čudaška. Namesto spanja je bila vselej še ura »visoke filozofije«, ki se je ponavadi zavlekla še za kakšno uro. Njegovo tehnično znanje je bilo že tedaj veliko, sla po njem pa v njem še mnogo večja, saj so se tudi njegove duhovne razprave vselej povezovala z zakonitostjo razvoja tehnike. Pravzaprav je bila to njegova absolutna življenjska opredelitev. V idejno-socialnem pogledu pa je bil originalen revirski otrok.

Uporaba običajnih in ustaljenih meril, s katerimi so tedaj ocenjevali kadre, je pri njem popolnoma odpovedala in bila neuporabna. Njegove človeške elemente lahko poenostavim: ideja, njen razvoj in končno proizvod, potem pa spet znova nekaj novega. To je bilo njegovo življenje — dokler mu ga ni višja sila pretrgala. Miloš se je težko privajal njegovim »knapovskim izbruhom«, to pa je bila samo njegova pogovorna oblika; jaz pa sem jo kot tako jemal in sva se vselej dobro razumela. Saj to je bil pravi užitek opazovati in tudi skupaj živeti z dvema popolnoma nasprotnima značajema, eden od njiju je bil nežen, občutljiv, obziren, hkrati pa oster in prodoren v besedi in pisanju, drugi pa direktnen z zabeljenim in sočnim trboveljskim žargonom, kateremu narava tudi ni odrekla darov za vračanje vsakovrstnih udarcev. Taki trenutki so bili prava relaksacija in smo je bili potrebni kot hrane. Srečali sta se dve naravi in pravzaprav dva izredna talenta. To, kar je bil Miloš v glasbi, je bil Don v strojništvu in elektrotehniki. Tu je imel Don veliko prednost, še bolj pa osvobodilna organizacija, ki je dajala okvir in možnosti za njegove tako dragocene umske in praktične rezultate.

Ce preletim Donovo partizansko življenje, potem je moj zaključek kratek: To je doba enega samega in edinstvenega ustvarjanja, za njim pa ovekovečeni uspehi, ki se bodo v zgodovini morali še raziskovati in na novo oceniti. Odgovorni gorenjski partizanski propagandni forum se pokojnemu Edu Bregarju-Donu do danes še ni primerno oddolžil, ali bo res treba poklicati njegovo domovinsko občino Trbovlje, da mu bo za njegove tehnične in druge dosežke v partizanih našla tisto dostojno mesto, ki mu pripada za njegovo delo v partizanih na Gorenjskem.

Opomba

Gradivo sem sestavil na podlagi doživetij in spominov. Tam, kjer sem uporabil dokumentacijo, sem se poslužil izvornikov, ki sem jih zbral v preteklih letih. Poleg tega sem le-te dopolnil tudi z nekaterimi uradnimi arhivskimi dokazili.

Lokacije tehnik sem na terenu preveril skupaj z M. Masterlom; kopiji topografskih kart je izdelala Geodetska uprava občine Škofja Loka.